

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

טוראי אליהו הרשקוביץ ז"ל

בן סלי ומנשה

נולד בבראילה, רומניה

בתאריך י"ז באב תרפ"ג, 30/7/1923

התגורר בירושלים

שרת בחיל הרגלים

נפל בעת מילוי תפקידו בשרותו

ה' בשבט תש"ח, 16/1/1948

נקבר בהר הרצל

אזור: א חלקה: 18 שורה: 1 קבר: 1

בן 25 בנופלו

קורות חיים

בנם-יחידם של סלי ומנשה, נולד ביום י"ז באב תרפ"ג (30.7.1923) בעיר בראילה, רומניה. אביו, ציוני ותיק, חנך אותו על ערכי התרבות והשפה העברית. בהיותו בן עשר עלה עם הוריו לארץ, ועד מהרה היה כאחד מילדי הארץ. היה חבר תנועת "גורדוניה" ותרם הרבה מרוחו להתפתחותה של תנועה זו. לאחר שסיים בהצטיינות את הגימנסיה העברית בירושלים הצטרף לפלמ"ח ושירת בו כשנתיים ומחצה, בכפר גלעדי ובספורים על-פני כל הארץ, והשתתף בפעולות רבות. בשנת תש"ה התקבל לאוניברסיטה העברית ולמד ביולוגיה וחקלאות. תוך כדי לימודיו המשיך גם בעבודתו הציבורית כמדריך מחונן ב"משמרת הצעירה". היה בעל השקפות נועזות, ער ועקבי במחשבותיו. שימש מרכז לוויכוחים ודיונים אידיאולוגיים בתנועה וכך היה לרוח החיה והמעוררת למחשבה בחוגי המדריכים והחניכים כאחד.

ארגון יד לבנים
סניף ירושלים

עיריית
ירושלים

עם החלטת עצרת האו"ם על חלוקת הארץ התייצב עם יתר הסטודנטים למערכה. בסיסו היה במעלה החמישה ומשם יצא לפעולות רבות בסביבות ירושלים. אליהו השתתף בליווי השיירות לירושלים, ולתל-אביב, לים-המלח, עד שפסקו מלכת. נמנה עם אנשי מחלקת הלי"ה ("מחלקת ההר"), לוחמי פלמ"ח וחיי"ש שנשלחו כתגבורת לגוש עציון לאחר ההתקפה הגדולה על הגוש ביום 14.1.1948. הלוחמים יצאו לדרכם מהרטוב בליל 15-16 בינואר והם עמוסים בנשק, תחמושת וציוד, אך בשל שעת היציאה המאוחרת וקשיי הדרך לא הצליחו להגיע לגוש בעוד לילה. עם שחר התגלתה המחלקה על-ידי כפריים באזור הכפרים בית נטיף, ג'בע וצורף, שהזעיקו את ערביי הסביבה למקום ואלה כיתרו את המחלקה. הלוחמים התארגנו על אחת הגבעות ("גבעת הקרב" כיום) ולחמו בהמוני הערבים עד שנפלו כולם בקרב ביום ה' בשבט תש"ח (16.1.1948). אליהו הובא לקבר-אחים בכפר עציון.

ביום כ"ה בחשוון תש"י (17.11.1949) הועבר, יחד עם שאר חללי הגוש, למנוחת-עולמים בבית-הקברות הצבאי בהר-הרצל בירושלים.

מ.א. 0170076

הרשקוביץ אליהו ז"ל

בן סאלי-סימה ומנשה

נולד ברומניה

י"ז באב תרפ"ג, 30/7/1923

נפל בקרב

ה' בשבט תש"ח, 16/1/1948

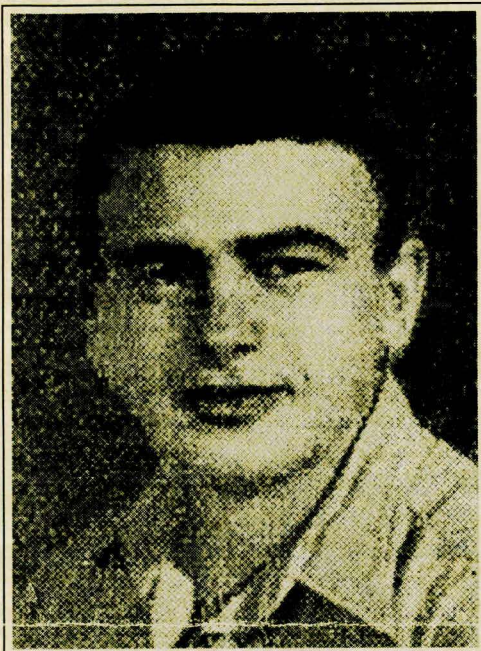
במלחמת העצמאות

שרת בפלמ"ח - חטיבת הראל

יחידה: גדוד 6

מקום נפילה: כפר צוריף-מחלקת הל"ה

נקבר בירושלים - הר הרצל

אליהו הרשקוביץ ז"ל
בן 25 בנפלו

קורות חיים

בן מנשה וסאלי-סימה. נולד ביום י"ז במנחם-אב תרפ"ג (30 ביולי 1923) בבראילה שברומניה. בן יחיד להוריו. אביו, ציוני ותיק, חינך אותו על ערכי התרבות והשפה העברית. בן עשר עלה עם הוריו לארץ, ועד מהרה היה כאחד מילדי הארץ. היה חבר תנועת "גורדוניה" ונתן הרבה מרוחו להתפתחותה של תנועה זו. לאחר שסיים בהצטיינות את הגימנסיה העברית בירושלים הצטרף לפלמ"ח ושירת בו כשנתיים ומחצה, בכפר-גלעדי ובסיוורים על-פני כל הארץ, והשתתף בפעולות רבות. בשנת תש"ה נכנס לאוניברסיטה העברית ולמד ביולוגיה וחקלאות. תוך כדי לימודיו המשיך גם בעבודתו הציבורית כמדריך מחונן ב"המשמרת הצעירה". בעל השקפות נועזות, ער ועקבי במחשבותיו. שימש מרכז לווידואים ודיונים אידיאולוגיים בתנועה וכך היה לרוח החיה והמעוררת למחשבה בחוגי המדריכים והחניכים כאחת.

עם ההכרזה על המדינה התייצב עם יתר הסטודנטים למערכה. בסיסו הצבאי היה במעלה-החמישה, ומשם יצא לפעולות רבות בסביבות ירושלים. השתתף בליווי השיירות לירושלים, לתל-אביב, לים-המלח. צורף למחלקת ה"ל"ה שחשה לעזרת גוש עציון הנצור, בה' בשבט תש"ח (16.1.1948) נפל עם חבריו ליד הכפר צוריף, והובא לקבר-אחים בכפר-עציון. משם הועבר ביום כ"ה במרחשוון תש"י (17.11.1949) עם שאר חללי הגוש להר-הרצל בירושלים למנוחת עולמים.

תיקו של החלל אליהו לונציו (הרשקו) הרשקוביץ ז"ל

בערך ע"י קרוביו: קליין אברהם מזכיר ועד שכונת

בית הכרם - יפה נוף ירושלים ת.ד. 3441 מיקוד: 91034

טלפון: 02-6523617

ל"ה הלוחמים - והחמישה האחרים

הסיפור שמאחורי המשדר המיוחד בהפקת צוות הטלוויזיה הקהילתית בית-הכרם שיוחד לנושא

השלושה שחזרו

כשהגיעה היחידה סמוך למקום שבו היום מושב זנוח, נקע ישראל גפני את קרסולו, ועיכב את קצב ההליכה של המחלקה כולה. הסיכוי שיגיעו רק לקראת עלות השחר היה גדול מאוד וזה סיכון שאסור היה לקחת. על כן פקד דני מס על אורי גביש, סייר שלמד היטב את השטח, ללוות אל ישראל גפני הפצוע חזרה לירושלים. תגובתו הרועמת של גפני היתה: "למה דווקא אני, שהרי אני סייר וחלק בלתי נפרד מהיחידה", אך דני מס החליט חד-

משמעית שהשניים חוזרים לירושלים. גביש סיפר: "פקודה זו פקודה. לא היה זמן לויכוחים או שיכנועים. אמרתי לדני שלפחות יצמיד לי עוד מאבטח עם נשק מכיוון שאני תומך בפצוע ולא אוכל להגן עליו עם נשק. אז פקד דני על לוחם נוסף להתלוות לשניים וזה סירב בתוקף, מחשש לחשיפה למארב או התקפה.

מחוסר זמן פקד דני על הלוחם שעמד לידו - משה חזן, לחזור לירושלים וזה ציית לפקודה וליווה אותם.

כעבור כמה ימים קראו השלושה על הטבח הנורא והאכזר של 35 הלוחמים, קילומטרים ספורים לפני גוש עציון.

הגנת היישוב

הרבה סימני שאלה נותרו מאז הפרשה. במישדר המיוחד בהפקת הטלוויזיה הקהילתית בית-הכרם, ניסו להוסיף את חלקים חסרים לפאזל הלא שלם. אלה יוסיפו אולי מידע חשוב לסיפור המאבק על הגנת היישוב לפני קום המדינה.

לאחר הטבח הנוראי החל מסע ארוך ומפותל של הבאת הגופות לקבורה, זיהוי 12 גופות שלא ניתן היה לזהות והקמת אנדרטה בבית העלמין בהר הרצל. משפחות הל"ה התאחדו להנצחת זכרם של יקיריהם. דובר שהתארח באולפן הטלוויזיה הקהילתית, הביא לשידור המיוחד את הפרטים. כמו כן הובא הסיפור המלא של הטבח המזעזע, סיפורו של הקצין הבריטי שמצא את גופות הל"ה, סיפור אחיו של החובש שיצא עם הכוח רק בלילה הראשון ועוד.

תחושה כבדה

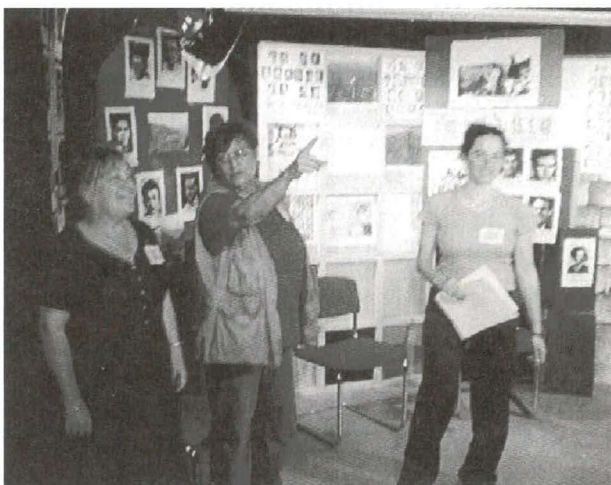
בתוכנית האולפן ניסינו לבדוק גם מהי התחושה המלווה את השניים שניצלו. הסתבר שישראל גפני ומשה חזן לא שמרו על קשר ביניהם מאז, ונמנעו מלהזכיר את הפרשה כשנשאלו.

העובדה שהם ניצלו לא גרמה להם תחושה טובה בכלל והם היו מעדיפים לשכוח את הנושא כולו. הם נותרו עם תחושה קשה.

גפני הסכים לדבר על זה באופן חד-פעמי בשידור. במשפט אחד סגר את הנושא וסיים את השידור המיוחד שיוחד לל"ה באלה המילים:

"הם יצאו אל תוך הלילה - ואנחנו חזרנו לאגדה שתחייה...!"

לבוא לאולפן מבאר-שבע, לאחר מאמצי שכנוע רבים, ועו"ד משה חזן - שסירב להגיע לאולפן בירושלים בכל תוקף, ועל כן נסע הצוות לראיין אותו בביתו שבהרצליה. הדברים שנאמרו בתוכנית היוו מסמך בלעדי ומקורי, שחידש אף לחלק מהמראיינים. עבור הטלוויזיה הקהילתית בשכונת בית-הכרם, היה זה הישג אדיר, הרבה מעבר ליכולת הבאה לידי ביטוי בעבודתה הרגילה. לאלה שלא צפו בתוכנית, להלן תקציר פרשת

צוות הטלוויזיה הקהילתית באולפן

הל"ה, שנמסרה ממקור ראשון, על ידי אלה שניצלו מהטבח ונמצאים עמנו היום:

משא כבד

בלילה של ה-15 בינואר 1948, יצאו לוחמים/סטודנטים מאולם הספורט של בית המדרש ע"ש דוד ילין בשכונת בית-הכרם למשימת תיגבור וסיוע ליישובי גוש עציון הנצורים. בדרכם, סמוך לכפר צוריק, נתקלו הלוחמים הצעירים במחסום. מחוסר ברירה ניסו ללכת בדרך עוקפת כשהם נושאים משא כבד על כתפיהם. מפקד המחלקה דני מס ז"ל החליט

צוות הטלוויזיה הקהילתית באולפן

לחזור לירושלים היות והשעה היתה מאוחרת (3 לפנות בוקר) והייתה סכנה שהכוח יתגלה עם עלות השחר.

למחרת בלילה יצא הכוח עם משוריינים. הציוד הכבד, התחמושת והעזרה הרפואית הוסעו במשוריינים בנפרד.

כשהגיע הכוח ליישוב הר-טוב (נחם של היום), התברר שיש נשק ל-38 מתוך 40 הלוחמים. דני מס פקד על שני לוחמים לחזור לירושלים. אחד מהם התעקש לצאת בכל זאת למשימה לאחר שהשיג אקדח אישי מחבר, אך ללא הועיל. גם כשניסה הבחור להשיג רובה ממפקדת הר-טוב לא הורשה להמשיך. כך נותרו 38 לוחמים שיצאו בשעה 23.00 לכיוון גוש עציון.

אמיר אזולאי ושפרה ספרא

"לא כל כך רציתי לחזור, אבל דני מס מפקד היחידה נתן לי פקודה ללוות חזרה לירושלים את הלוחם שנקע את רגלו".

אלה היו דברי הפתיחה של אורי גביש בדיון האולפן, שיוחד כולו לנושא הל"ה. תוכנית האולפן הופקה על ידי הטלוויזיה הקהילתית של בית-הכרם ושודרה בערוץ המקומי במהלך חודש יוני 2001.

אורי גביש היה בין המשתתפים בתוכנית יחד עם משה חזן, אורי מיכאלי, הרב בנימין (בנגי) לוין ואהרון כהן.

העבודה על התחקיר וההפקה של התוכנית החלה מספר חודשים לפני יום ההקלטה, בסמוך ליום האזכרה השנתי לחללי מחלקת הל"ה בהר הרצל.

חמישה ימים נוספים?

עבודת התחקיר על התוכנית החלה בשלהי ינואר 2001, כשצוות "טל-כרם" יצא לתעד מפגש של משפחות

מחלקת הל"ה בטקס האזכרה המסורתי בהר הרצל ומשם המשיך וסיקר את טקס הזיכרון שערכו ילדי בית-הספר "יפה-נור". במהלך הצילומים התראיינו חלק ממשפחות הל"ה וסיפרו את הפרשייה מנקודת מבטם. התברר שבעצם היו 40 לוחמים שיצאו למשימת סיוע ליישובי גוש עציון הנצורים. מיד עלתה השאלה - מה קרה לחמישה האחרים?

את סיפור הל"ה כולנו מכירים, למרות שיש מספר גירסאות, אבל את הסיפור מפי החמישה האלה - שלא יצאו - מעטים שמעו. מי הם החמישה? היכן הם היום? מדוע לא יצאו למשימה? כיצד ניתן להשיגם ולהביאם לאולפן בירושלים? והחשוב מכל - מעניין מה יש להם לומר בנושא.

הישג אדיר

ראינו שיש בידנו מסמך מקורי ורצוי מאוד להזדרז ולתעד את המעטים שיכולים לספר ממקור ראשון על האירוע. הרעיון להביא אותם לאולפן החל לרקום עור וגידים.

לא אלאה אתכם בפרטים על שלבי התחקיר הארוכים והמייגעים, ובעיקר המאמצים הקדחתניים של הצוות לעמוד בלוח הזמנים הצפוף, וכל זאת כדי שהשידור יעבור בהצלחה. הקלטת תוכנית אולפן ראשונה - היוותה עבור צוות "טל-כרם", המורכב ממתנדבים תושבי השכונה - הישג אדיר. למרות חוסר הנסיון, כולם עמדו יפה במטלות, הצוות פעל כצוות מקצועי לכל דבר בכל הקשור לתוכנית אולפן.

עם התקדמות התחקיר, הסתבר שמתוך החמישה שנתיים לא יצאו למשימה משום שלא היה להם נשק. שלושת האחרים חזרו בלילה השני - ישראל גפני ז"ל שנקע את רגלו ועיכב את היחידה, ושני מלווים. גפני נפטר לפני שנה, כך שנותרו רק שני המלווים לספר את הסיפור: אורי גביש - שהסכים

VIATA NOASTRA

Anul XXXXIII Nr. 15.430

Duminică 16 decembrie 2001 • 1 Tevet 5762 • 8 pagini - 3.50 șekeli • (la Eilat - 3.00 șekeli)

La regelemul de 54 de ANI de la căderea grupului Lamed Hei
(cel 35 de luptători) la Gush Ezion, comemorăm pe dragul nostru

ELIAHU LONCIU HERȘCOVICI ז"ל

Comemorăm de asemenea pe răposatii lui părinți Saly și Menashe
Herșcovici (Brăila-Ierusalim), pe mătușile lui Paula Faibis, Rahel
Peled (Hofman), unchiul lui Isidor Hofman z.l. și pe verii Amalia
și Aron Herșcovici z.l., Aharon Speler z.l., Amalia Geberger z.l.

AVRAHAM KLEIN (Ierusalim POB 3441, Beth Hakerem)

אליהו הרשקוביץ

נולד ביום י"ז אב תרפ"ג (30 ביולי 1923) בבראילה שברומניה. בן יחיד להוריו. אביו, ציוני ותיק, חנך אותו על ערכי התרבות והשפה העברית. בן עשר עלה עם הוריו, ועדמהרה היה כאחד מילדי הארץ. אחר שסיים בהצטינות את הגימנסיה העברית בירושלים הלך לפלמ"ח ושירת בו כשנתיים ומחצה, בכפר-גלעדי ובסיורים על פני הארץ. בשנת תש"ה נכנס לאוניברסיטה העברית ולמד ביאולוגיה וחקלאות. תוך כדי לימודיו, המשיך גם בעבודתו הציבורית כמדריך מחונן במשמרת הצעירה, עם ההכרזה על המדינה התיצב והשתתף בפעולות שונות בסביבת ירושלים. שם נפל.

כל העיר

מוות של ארכיטקט/62

ה' בשבט תשס"ב, 18.1.2002, שבת: 16.25, מוצאי שבת: 17.39, פרשת השבוע: "בא", המחר: 5.20 ש"ח, חגים לקוראי "הארץ"

16 בינואר, 48: לוחמים ערבים מציגים את גווייתו של אחד מאנשי שיירת הל"ה

השוטר הבריטי תיעד את ההתעללות בגופות

בין היתר ראינו את מוכתר הכפר הסמוך ג'בע, אבו איברהים, שסיפר להם שלא מדובר ברצועה בודד אלא בקבוצת משפחות מהכפר צורף שרעו במקום. לפי עדותו, אחד מבני המשפחות הללו אכן הועיק את הכפריים, בעוד הל"ה נמצאו במרחק רבע שעה הליכה בלבד מהקו, שאם היו מגיעים אליו כבר לא ניתן היה לגלות אותם. לעומת זאת, בראיון שערכו אנשי בית ספר השדה עם היימיש דוגאן, שכיהן ב-1948 כמפקד המשטרה הבריטית באזור, הוא טען כי, לפי העדות ששמע בשעתו, הל"ה נחשפו לאחר שנתקלו בשתי גשים מצורף שיצאו לקושש זרדים בשעת בוקר מוקדמת, והם איפשרו להן לעבור. אבו איברהים ודוגאן העידו גם על התעללות בגופות. הדבר נודע כבר משעה שהבריטים פינו את הגופות מוירת הקרב לכפר צציון. דוגאן ביקש אז מנשות הקיבוץ להסתגר בבתיים, כדי שלא יראו את הגופות המחוללות, והתיר רק לגברים לטפל בהן. אבו איברהים העיד שהתעללות לא התרחשה מיד בתום הקרב אלא בשלב מאוחר יותר, לאחר שנפוצה שמועה שהיהודים נכניסים לכפר צורף ועושים בו שמות. לפי עדותו, אשתו, שחזתה בהתעללות, הודיעה ולחצה עליו שיביא סקים כדי לכסות את הגופות.

יור שלג

54 שנה לאחר הקרב שבו נהרגו ל"ה לוחמי הפלמ"ח והח"ש, המקומון הירושלמי "כל העיר" חושף תמונות המאשרות את הדיווחים על התעללות קשה בגופות

לאורי מיכאלי, שאחיו אמנון היה צעיר ההרוגים בשיירת הל"ה. מיכאלי, פעיל בעמותה להנצחת זכרם של הל"ה, מתכוון להציע למשפחות ההרוגים להעביר את התמונות לאחר הארבעים העוסקים בנושאי ביטחון, כדי שישמשו בעתיד לצורכי מחקר.

פרשת הל"ה היא אחת הפרשות הידועות ביותר בתולדות מלחמת ישראל, בגלל נפילתה של מחלקה שלמה בקרב, ובמיוחד בגלל הטענה שהלוחמים נחשפו ונהרגו רק משום שאיפשרו לרצועה זקן שפגשו בדרך לעבור ללא פגע, והוא הסגיר את מיקומם. רק לאחר מלחמת ששת הימים התאפשר לאנשי בית ספר שדה כפר צציון לערוך תחקיר מדויק על נסיבות הקרב.

מחרתיים, יום שישי, תיערך בהר הרצל בירושלים האזכרה השנתית של הל"ה - 35 לוחמי פלמ"ח וח"ש, שנהרגו בלילה שבין 15 ל-16 בינואר 1948, בדרכם להגנת גוש עציון בעת מלחמת העצמאות. בגיליון שיתפרסם ביום שישי הקרוב, חושף המקומון הירושלמי "כל העיר" לראשונה תמונות שצולמו בזרית הקרב לאחר ההתרחשות. התמונות, שדבר קיומן נשמר בסוד ב-54 השנים שחלפו מאז, מאשרות את הדיווחים על אודות התעללות קשה בגופות מצד הכפריים והלוחמים הערבים שהרגו אותם, עד שאי אפשר היה לזהות חלק מהגופות. כתב "כל העיר", אילן גורן, ראה את התמונות; אחת מהן מפורסמת כאן היום, וביום שישי היא תפורסם, עם תמונה נוספת, במקומון הירושלמי תוך כדי טשטוש הפרטים המזהים. התמונות מראות לוחמים וכפריים ערבים ליד גופות מרוטטות של אנשי שיירת הל"ה.

סיפור הגילוי של התמונות יוצא דופן. שוטר בריטי הוא שצילם את זרית הקרב ופיתח את התמונות אצל צלם ירושלמי. השוטר, שזהותו אינה ידועה כיום, עזב את הארץ עם תום המנדט הבריטי. אותו צלם הדפיס העתקים של התמונות ושמר את דבר קיומן בסוד, עד מותו לפני שבועות אחדים. אלמנתו, שאינה מעוניינת בפרסום שמה ושם בעלה, היא שמסרה אותן

הנה מוטל-גופותינו

בתום קרב הל"ה הגיע שוטר בריטי למקום והנציח את ההתעללות בגופות הלוחמים.

אחרי 54 שנה, שתיים מהתמונות נחשפות כאן לראשונה. אורי מיכאלי, שאחיו היה צעיר

הנופלים, מספר: "לא יכולתי לישון אחרי שראיתי אותן". צילומי הל"ה, הסיפור המלא

אילן גורן

לפני כמה שבועות קיבל אורי מיכאלי שיחת טלפון. "יש לי תמונות של חללי שיירת הל"ה", אמרה לו אלמנתו של צלם ירושלמי שנפטר לא מזמן, "בוא לראות אותן". מיכאלי, שאיבד את אחיו בקרב שנערך לפני 54 שנים, לא היסס. הוא, כמו שאר בני המ"שפחות השכולות וההיסטוריונים שחקרו את הפ"ש, ירע שתמונות של ההרוגים מעולם לא נחשפו בעבר. במעטפה שקיבל מאלמנת הצלם נמצא מיכאלי סדרת צילומים. בחלק מן התמונות הוא ראה את גופותיהם של לוחמי שיירת הל"ה מוטלות בשדה הקרב, וסימני התעללות קשה נגד כרים עליהן. באחרות מופיעים לגיונרים ירדנים וחברי כנופיות מחויכים מעל הגוויות. השבוע נחשפות לראשונה שתיים מהן ב"כל העיר". מיכאלי: "לא חלמתי בחלומותי המזויעים ביותר שאראה מה שראיתי. נהיה לי חושך בעיניים. כשאומרים לך שיש חללים שלא ניתנים לזיהוי, אתה יודע שמדובר בעניין קשה, אבל אחרי שראיתי את התמונות הכל עבר למימרה. זה אחי שוכב פה בין ההרוגים! זה הוא! לא יכולתי לישון אחרי שראיתי אותן. כל רקה פנויה הוקדשה למחשבה על הצינולים, על מה שעבר על הבחורים ברגעים האחרונים שלהם. כשבאתי כנער, צעיר לבית-התכונות בכפר-עציון, שם הונחו הגופות מכוסות בתכריכים, אנשי מישמר הכבוד לא הרשו לי לראות את אחי, כרי שלא ארע מה עשו לו. אני ראייתי רק

טלית עם שם. לא ידעתי מה באמת קרה. עכשיו אני יודע. עכשיו, כשהסתכלתי בתמונות, זה כאילו שפתחתי את התכריכים של אחי". עם המיטען הזה יגיע היום מיכאלי לאזכרה השנתית לל"ה, שתיערך בהדרהצל. הוא יציג את סדרת התמונות לבני המשפחות האחרים, ויציג צינול להעביר אותן לאחר הארכיונים, כדי שישמשו למחקר היסטורי בעתיד. מיכאלי כבר יודע: את הצינולים האלה הוא ייקח איתו לכל מקום, גם אם הם יאופסנו בארכיון הכי נידח בארץ.

אביו-עלי על המתים

יום שישי, 16 בינואר 1948, היה יום חורפי בהיר. חיילים בריטים, שהעבירו את הימים האחרונים בפלשתינה-ארץ-ישראל, נקראו לבוא לאזור הכפרים צורף וג'בע. השמועות סיפרו שסמוך לכפרים, הנמצאים כמה קילומטרים מערבית לגוש-עציון, התרחש קרב בין יהודים לערבים. הפסטרוליה של הרי חברון, שדרכם נסעו החיילים הבריטים, לא רמזה על המראה שגילו בסוף הנסיעה. גופות של 35 לוחמים יהודים, שנודעו בכינוי הל"ה, היו מפוזרות בשטח שבין ואדי ג'בע לשלוחה של הר סנסאן, מקום שנכנס למיתולוגיה הישראלית כ"גבעת הקרב". זה היה האפילוג של מסע הל"ה, אבל רק הפרק הראשון בסיפור הנפתל של התמונות.

שוטר בריטי אלמוני שלף מצלמה וצילם. התמונות מאשרות את מה שנכתב במחקר פנימי של צה"ל: "הערבים פשוטו על החללים, בזזו, הפשיטו עירומים, התעללו וחיללו בגופות עד שקשה וכמעט בלתי אפשרי היה לזהותן". הצילומים (ששניים מהם מובאים כאן לאחר עיבוד מתבקש) ממחישים מה קרה אחרי סיום הלחימה. אורי מילשטיין כתב בספרו "תולדות מלחמת העצמאות", כי "לעולם לא נדע את כל פרטי מלחמתם ומותם של הל"ה, ולו רק מפני שאי אפשר לתחקר את המתים". התמונות עושות זאת עכשיו.

השבוע ראיתי אותן יחד עם מיכאלי. הן קשות. הלוחמים היהודים, חלקם נערים בני 16 ו-17, הופשטו בידי הלגיונרים הירדנים וכפריים מהסביבה. המנצחים בקרב לא חסכו מאויביהם המובסים שום השפלה: חלק מהגופות הושחתו ללא הכר, אחרות נפגעו קשות. הבריטים כיסו

את מבושיהם של חלק מההרוגים בבדי יוטה, אחרי הושארו עירומים. תמונה אחת מציגה את הלוחמים הערבים הרוקדים על הרם, פשוטו כמ"שמעו, וחיוכי ניצחון על פניהם. באחרת הם נראים "עושים אברעלי על המתים", כדבריו של מיכאלי, ומציגים לראווה את שללם, לוחם יהודי הרוג. חייל בריטי שהשתתף באיסוף הגופות אמר לימים: "משאית צבאית הגיעה, והערבים השליכו לתוכה את הגוויות זו על זו, כמו שמש-ליכים פגרי בעלי-חיים, כמו באושויץ".

השוטר הבריטי, שהנציח את סיפור ההתעללות בשיירת הל"ה, מסר את התמונות לפיתוח בסטודיו ירושלמי. הצלם היהודי שביצע את עבודת הפיתוח הבין את משמעות החומרים שהגיעו לידיו, והוא החליט לשמור סדרת עותקים אצלו. אחרי מותו של הצלם לפני כמה שבועות נודעה אלמנתו באורי מיכאלי ובעניין שעשוי להיות לו בתיעוד יוצא-הדופן. מיכאלי הוא חבר בעמותת להנצחת הל"ה. אחיו, אמנון, היה צעיר הלוחמים שנהרגו כאותו קרב. לפני זמן קצר הוא קיבל מאלמנת הצלם את העותקים שבעלה שמר במשך שנים.

אלמנת הצלם, המעדיפה להישאר בעילום שם, אומרת: "לא רציתי שיראו את התמונות האלה במשך השנים, ונתתי אותן לאורי מיכאלי, כי הוא הכתובת הטובה בשבילן. אני פשוט לא יכולתי להחזיק אותן יותר, כי אני זוכרת את המ"קרה של הל"ה ואת התמונות שקיבלנו או כאילו זה היה אתמול. רק הצצתי לרגע בצינולים, ועוד בתי אותם לעולמים. בזמן שנתתי את התמונות לאורי ראיתי תמונה אחת, וזה היה יותר ממס"פיק".

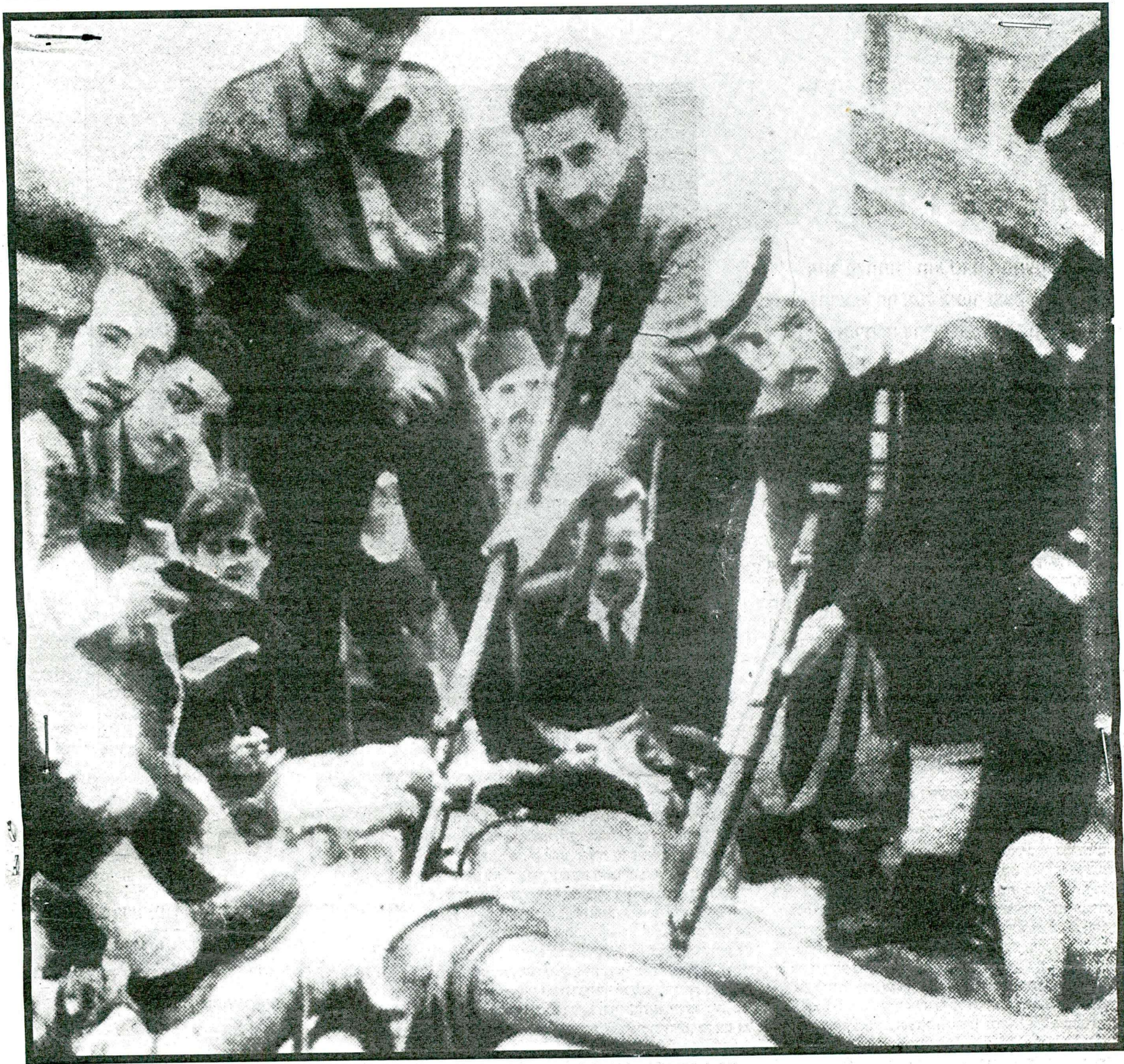
תרבות של מלחמה

מיכאלי הוא לא היחיד שנרעש מגילוי התמונות. גם להיסטוריונים וחוקרים יש מה לומר עליהן. אורי מילשטיין, שבספרו "תולדות מלחמת העצמאות" הקדיש פרק לפרשה, אומר: "התמונות האלה הן חומר אמפירי ראשוני, שמעיד על מה שקרה ללוחמים. עניין ההתעללות היה ידוע לקבוצה קטנה של אנשים, וממנה זה יצא לציבור הרחב, שניזון במידה רבה גם משמועות. לגבי העדויות שאני גבתי אפשר לטעון שאני שים התרגשו כשסיפרו לי על זה, שהגיומו קצת. אני הרי שמעתי סיפורים, ולא דיברתי עם ערבי

שטבח ובוודאי לא עם יהודי שנטבח. עכשיו סיי פור ההתעללות נסגר סופית. בגלל זה מדובר בחומר חשוב מדרגה ראשונה".

התיעוד החדש של מסכת הייסורים שעברו הל"ה (אולי גם לפני מותם, לפי חלק מהשערות) מוציא הדבה שדים מהבקבוק. מילשטיין, לזכר, משוכנע שזה מבטא משהו עמוק בתרבות המלחמה הערבית: "אספתי עדויות מסוג כזה גם על קרבות אחרים. אני מוצא שלא רק שהיתה התעללות בגוויות, אלא שמדובר בגורמה שהתגלתה גם בלינץ' האחרון ברמאללה. יש מקרה במלחמת העצמאות של לוחם יהודי שראשו נכרת וני"ש א בן הכפרים הערבים תוך קריאות: 'בוא הצטרפו לצבא השחרור הערבי, ויחד נעשה ככה ליהודים'. בעיני זה מתחבר להסתה שהיתה במלחמת העצמאות ולעניין של השפלת האויב, שהוא חלק מתרבות המלחמה הערבית הכוללת". צבי זמיר היה או מפקד הגדוד השישי של הפלמ"ח, שלחם באזור ירושלים. לימים הוא כיהן, בין שאר תפקידיו, כראש המוסד. גם הוא חושב שהיחס לגופות מעיד על מאפיינים לאומיים: "זאת תרבות שהיתה מקובלת על הפרטנרים שלנו למלחמה, ויש לי הרשם שהיא לא השתנתה מאז. סביב עניין הל"ה, כמו בכל האגדות, מסתובבים הרבה סיפורים, אבל דבר אחד ברור: הם התגלו עליי אורחים, וידעו שאם הם לא יעשו להם דבר, זה יסכן אותם. לא עלה על דעתם מבחינה מוסרית לפגוע במי שלא מאיים עליהם במישרין. אם תעמיד את זה מול מה שהערבים עשו לחיילים לאחר מותם, תגלה משהו שיישמע סביר לכל אחד שחי בארץ הונו ועבר מלחמה".

מאיר פעיל, היסטוריון צבאי, ואז מפקד בג"ד ורת ירושלים, מתקשה להכיל את עוצמת הרג"שות: "התגיגה הזו, שהיא לא ריקוד על דם אלא ריקוד על גווייה, היא דבר מתועב בעיני, ממש חרפה. זה פשוט מצביע על הבהמיות של הצד השני. עצם העובדה שהם היו גאים להצטלם, זו מחמאה קטנה מאוד למנטליות הערבית. אני בטוח שלא כולם נפלו בקרב, שחלק היו פצועים, אולי אפילו פצועים בינוניים, כשהערבים הגיעו אליהם, וזה אומר שהאויב פשוט רצח את כולם. יכול להיות שגם התעללו באנשים לפני מותם. לו הייתי פלסטיני, הייתי מתבייש בתמונות האלה בדיוק כמו בתמונת שתי הגוויות שנזרקו מחלון המשטרה ברמאללה".

וארור אומר הנקם

סיפור ההתעללות היהרה ברחבי היישוב היהודי. העיתונים קירשו את הנופלים. חיים גורי כתב יום אחרי הטבח את "הנה מוטלות גורי פותינו". אלכסנדר פן כתב פואמה, "הבלדה על שלושים וחמישה". הל"ה הפכו למיתוס.

מילשטיין חושב שהטראומה היתה מקור לת" גובת נגד ישראלית חריפה: "סיפור ההתעללות בל"ה מסביר מדוע היו גם פעולות של יהודים שנשאו אופי של נקמה. במלחמת העצמאות היו מקרים בלתי לגיטימיים בעיני, שבמהלכם יהודים פגעו בגופות של ערבים. ההבדל הוא שאצל היהודים זה מחוץ לגורמה. הטבח בל"ה הוא אי-דוע מיתולוגי, והוא גרם להפיכת מלחמת העצמאות למלחמה ברוטלית וברברית. היהודים חששו שאם הערבים ינצחו, הם יעשו לכולם את מה שעשו לל"ה. החשש הזה כבר הפך לחלק מת" רבות מדינת ישראל. זה כאילו שאם קאריין-איי תגיע לכאן, כולנו נחזור להיות כמו הל"ה".

צבי זמיר דווקא משובנע שהמוות הנורא של הל"ה לא השליך על ההתנהגות של הצד היהודי בהמשך הלחימה: "היו שמועות וסיפורים על מה

שעשו להם. אנשי כפר-עציון ראו את מצבם, ודיברו. לא נתנו למידע להתפשט, לפחות בהת" חלה, מתוך דאגה למשפחות. היינו מלאי חימה על ההתנהגות הזו של האויב, אבל נשבענו שלא נילחם כך בתורה. יכול להיות שבוודדים הרגישו צורך לנקום, אבל אצלנו הוקיעו כל אחד שעשה דבר כזה".

מאיר פעיל מסכים עם זמיר: "כששמעתי מה קרה, זו באמת היתה מכה כואבת. זה היה מספיק חמור וקשה גם לולא הכרתי חלק מהם, למשל, את שאול פנואלי, שהיה חייל שלי והתחנן לפני לצאת לפעולה. התגובה באה בצורת הוצאת כמה פשיטות עומק, שנועדו להחזיר את האמון העצי מי. אם היה איזשהו חייל שהיה מעלה נקמה על דעתו, הייתי אומר לו שלא יבלבל את המוח ושאי-נחנו ממשיכים לשמור על טוהר הנשק. הרבה אני שים מכירים את המשפט שכתב ביאליק על 'נקמת דם ילד קטן לא ברא השטן'. כראי לזכור ששורה לפני זה הוא כתב: 'וארור אומר הנקם'". חלקים ניכרים מהאודיסיאה של הל"ה יישא-רו עלומים ושנויים במחלוקת גם אחרי פרסום התמונות. האם צריך לנצל את מציאת הצילור מים עכשיו כמנוף לחידוש החקירה בעניין? אורי

מילשטיין סבור כך. מיכאלי לא רק מסכים איתו, אלא גם מצהיר שוהי מטרה נוספת של חשיפת שני הצילומים שמפורסמים כאן. מיכאלי: "לט" עמי, לא חקרו מספיק את העניין, ויש הרבה דב"רים לא ברורים שלא נבדקו. התמונות האלה יתנו פוש לחקירה, ולכן אני גם רוצה שהם ישמ"ו בעתיד חוקרים רציניים". צבי זמיר, לעומתו,

אורי מיכאלי: "אחרי שראיתי את התמונות הכל עבר למימד אחר. זה אחי בין ההרוגים! כשבאתי כנער צעיר לכפר-עציון, לא הרשו לי לראות אותם, כדי שלא אדע מה עשו לו. לא ידעתי מה באמת קרה. עכשיו אני יודע"

לא מוצא טעם בחיטוט נוסף בפצע, שממילא לא הגליר. זמיר: "אין בתמונות משהו שיסנה את דעתי על הפרשה. לא צריך להעלים את הצילור מים לחלוטין, אבל אני סבור שצריך לשים אותם בארכיון צה"ל. אולי בעוד כמה שנים תהיה סיבה לעשות בהם שימוש". מאיר פעיל בטוח שחקירת הפרשה מוצתה, אבל מוסיף: "הפרסום של התמונות ממחיש שוב עד כמה קריטי שיחידה צבאית תימנע מטעויות שיסבכו אותה. חשיפתן של התמונות הוא דבר ראוי, ומקומן גם במוזיאון, גם בעיתון וגם בארכיון. עדיף לדעת את האמת ושוה יכאב מאשר לא לדעת. מי שבאמת צריך להרגיש לא נוח מול התמונות האלה זה הצד הע"רבי, ולא היהודי".

יוחנן כריעקב, איש הגוש והיסטוריון המכיר היטב את זירת הקרב, טוען שאחת התמונות (למ"עלה מימין) אינה קשורה לל"ה. לרבריו, הנוף שבתמונה אינו מתאים לשטח. האפשרות שהשר"טר הבריטי צילם כמה ארועי התעללות שונים בלוחמים אכן קיימת. כך או כך, רוב מכריע של תמונות הזוועה, שאיננו יכולים לפרסם מטע"מים מובנים, מתעד את סופם של הל"ה. המשך בוודאי יבוא.

הרשקו

אליהו, אוֹכְפִי שְׁכִינוֹהוּ חֲבָרִיו מִיּוֹם בּוֹאוֹ — הִרְשָׁקוּ, עֲלֵה עִם הוֹרִיו בַּעֲוֹדוֹ יֶלֶד, וְנִתְקַבֵּל בְּכִיתָה הַמִּתְאַיֶּמָה בְּגִימְנָסִיָּה רַחֲבִיָּה בִּירוּשָׁלַיִם. חֲבָרִי כִיתָתוֹ הָיוּ בְּרֹבֶם יְלִידֵי הָאָרֶץ וְעַד־מַהֲרָה נִקְלַט הִרְשָׁקוּ בְּתוֹכָם, לִמַּד אֶת הַשְּׁפָה וְנַחֲשָׁב לִבֵּן הָאָרֶץ לְכָל דִּבְרֵי. מִרְאשִׁית צַעֲדֵיו נִתְבַּלֵּט בִּיִּיחֻדּוֹ וּבַעֲצָמִיוֹתָיו. בַּעַל תְּפִיסָה מַהִירָה הָיָה וְכוֹשֶׁר נִיסוֹתָיו. לֹא מֵהִתְלַמְּדִים הַצִּיִּיתָנִים הָיָה; לֹא הָיָה מִקְבֵּל מוֹסַכְמוֹת מִבְּלֵי לַהֲרֹהֵר אַחֲרֵיהֶם, אֲלָא מִבְּרֵר וּמִלְבֵּן כָּל דִּבְרֵי, וְיוֹצֵא לַעֲתִים קְרוֹבוֹת כִּנְגַד דַּעַת חֲבָרִיו וְקְרוֹבָיו.

זִמְנָמָה לֵאחֲרֵי עֲלִיתוֹ הַצֵּטְרָף לַתְּנוּעָה 'גּוֹרְדוֹנִיָּה', כִּשְׁהַתְּנוּעָה הִיתָה עֲדִיין צַעֲרָה, וְאִנְשֵׁיהָ צַעֲרִים וְצִמְחוּ אֶתָּה יָחַד. הִרְבֵּה מִשְׁבָּרִים עָבְרוּ עַל הַתְּנוּעָה וְעַל הִרְשָׁקוּ בְּתוֹכָהּ. הוּא הִשְׁתַּתֵּף בְּמִרְבִּית הַכִּינּוּסִים, הַמוֹעֲצוֹת וְהַמַּחֲנּוֹת שֶׁל הַתְּנוּעָה. בַּהּפִּיעָיו בְּלוֹוִית כִּמָּה מִחֲבָרָיו הִירוּשָׁלַמִּיִּם, הִיתָה עוֹבֶרֶת הָרִינָה בַּמַּחֲנֶה: 'הוֹיכּוֹחַ הַחֲלִי'. כִּי עֵר וְתוֹסֵס הָיָה, וְלִמְרוֹת גִּילּוֹ הַצַּעִיר לֹא נִרְתַּע מִבְּקוֹרֶת אָף עַל דְּבָרֵי מִדְּרִיכָיו. בּוֹיכּוֹחַ הָיָה חוֹרֵג מִמִּסְגֶּרֶת הַבְּעִיּוֹת הַמְּצוּמָצְמוֹת שֶׁל עֲנִינֵי הַתְּנוּעָה וּבְעִיּוֹתֶיהָ הָאֲרִגּוֹנִיּוֹת וּמִפְּלִיג לַעֲנִינִים שֶׁבַּהֲשַׁקְּפָה הָעוֹלָם, אֵל נִבְכִי יַעֲוֹדוֹ וּנְמַעֲמָדוֹ שֶׁל הַנוֹעֵר הַחֲלוּצִי בָאָרֶץ. רַבּוֹת הַתְּלַבֵּט וְלֹא קִיבֵל דִּבְרֵי טֶרֶם בָּחֲנוּ בַּעֲצָמוֹ.

הִרְשָׁקוּ לֹא הָיָה אִישׁ נֹחַ בַּחֲבֵרָה. בַּעַל בְּקוֹרֶת הָיָה, בַּעַל עֵין חוֹדֶרֶת וּלְשׁוֹן שְׁנוֹנָה. לַפְעָמִים הָיָה פּוֹגֵעַ מִתּוֹךְ כֵּךְ בַּחֲבָרָיו, אֹלָם כּוֹלֵם יִדְעוּ לַהֲעֲרִיכּוֹ. עִם גִּמְרֵי הַלִּימוּדִים בְּגִימְנָסִיָּה — וְהַיָּמִים יָמֵי אֶל־עֲלָמִיִּן — נִתְפָּרְדָה הַחֲבִילָה: מִקְּצֵת חֲבָרָיו פָּנּוּ וְהִתְגַּיִסְרֵי לְצַבָּא וּמִקְצֵתָם פָּנּוּ לַחֲיֵי הַהִכְשָׁרָה. בְּאוֹתָהּ תְּקוּפָה טֶרֶם נִודַע דִּבְרֵי הַהִכְשָׁרָה הַמְּגוּיִיסָה, הַבְּרִירָה הִיתָה בֵּין הַהִכְשָׁרָה וְהַחֲטִיבָה, וְהִרְשָׁקוּ הַחֲלִיט, לֵאחֲרֵי הַיִּסּוּסִים, לַהֲתַגִּיֵּס לַחֲטִיבָה. מֵאֲמִין גָּדוֹל הָיָה בִּיעוֹד הַחֲטִיבָה וּבַתְּפִקִּידָה, עַל־אֵף כָּל הַמְּשַׁבָּרִים הַפְּנִימִיִּם שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיהָ. לֹא הָיָה אִישׁ־צַבָּא בַּמַּהוּתָה, גַּם לֹא מִבְּחִינַת כִּשְׁרוֹ הַפִּיִּסִי, אֹלָם רַכֵּשׁ לוֹ הִכָּל בִּכּוֹחַ רְצוֹנוֹ. גַּם בַּמִּסְגֶּרֶת הַחֲטִיבָה הֵלֵךְ בְּנִתְיָבוֹ הַמִּיּוֹחָד, נִטָּה לְבְּקוֹרֶת וּשְׁחָה כִּנְגַד הָזֶרֶם. הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אֲשׁוֹר לַתְּנוּעָה וּלְהִכְשָׁרָה, אֹלָם חוֹסֵר הַקְּבִיעוּת שֶׁבַּמִּסְגֶּרֶת הַמְּגוּיִיסָה וְאֵף יָחַס הַמִּשְׁק הִרְחִיקוֹ אוֹתוֹ מִמִּידַת־מָה, בּוֹדָאִי לֹא מֵהָרוּחַ הַחֲלוּצִית, כִּי־אִם מִרְצוֹן הַהִשְׁתַּקְּצוֹת בְּתֵלֶם הַקִּיבּוּצִי וְרֵאִיּוֹתוֹ כַּחוֹזֶת הַכָּל. בִּשְׁנֵים אֱלֹהִים נִדְּדָה הִרְבֵּה, הַכִּיר אֲנָשִׁים, הַתְּבַגֵּר וְהַתְּגַבֵּשׁ וְחָתַר בְּנִתְיָבוֹ הַעֲצָמִי. כָּל אֱלֹהִים הַקִּטְיָנוֹ אֶת רְצוֹנוֹ לַהֲשַׁתֵּקַע בַּמָּקוֹם אֶחָד וְהוּא הַחֲלִיט לַהֲמַשִּׁיךְ בְּלִימוּדָיו.

בַּחֲזוֹרוֹ יְרוּשָׁלַיִמָה הִשְׁתַּקְּעַ בְּלִימוּדָיו בְּמִרְץ מַחֻדָּשׁ. לִמַּד חֲקִלָאוֹת וְעִמַּד לִפְנֵי סִיּוֹם הַלִּימוּדִים. בְּתוֹךְ צִיבּוֹר הַסְּטוּדֵנְטִים הָיָה פַּעִיל לְמַדִּי, הֵן בַּהֲסַתְּדֵרוֹת הַסְּטוּדֵנְטִים, הֵן בְּגוֹשׁ א"י הַעוֹבֶדֶת וְהֵן בְּתֵא הַסְּטוּדֵנְטִים שֶׁל מִפְּא"י וְהַמְּשֻׁמֶּרֶת.

למפא"י הצטרף עוד בחטיבה עם יסוד המשמרת הצעירה. וגם כאן שקל את הדברים לא מעט. הרי שההרבה בין אנשי הפלג שעזב את המפלגה, ונפשו נקרעה בין שתי ההשפעות. גם בחירת מקצועו נעשתה מתוך מגמה מסויימת. — קשר להתישבות ולחקלאות.

אם-כי הקדיש זמן-רוב ללימודים ולפעילות ציבורית, מצא זמן פנוי גם לקונצרט ולתיאטרון. חרדתו הגדולה היתה פן ישקע במסגרת מצומצמת וינתק משטף החיים. חשש פן יהפך לבעל מקצוע סתם ורצה להמשיך בלימודיו, לאחר קבלו את התואר אגרונום, במקצוע המדיניות הכלכלית.

למרות הופעתו הבוטחת היה מלא ספקות, ולא נטה לקבל על עצמו דבר אשר לא האמין כי יש ביכולתו לבצעו; האמין ביכולתו, תיכן תכניות והכין עצמו לקראת העתיד. כל חייו היו התכוננת לקראתו.

ראיתיו ימים מספר לפני לכתו לקרב האחרון. היו בו קצת תוגה וחששות יחד עם אמונה רבה והכרה בכורח המלחמה. קצת ליגלוג נשמע מדבריו, בספרו על הסיכון הרב שבעבודתו. בראשית המהומות, עוד טרם נקרא, עזב את לימודיו וחזר מרחובות לירושלים לתפקידים מסוכנים. ופרשת חייו הסוערת נסתיימה בקרב גיבורים, בהרי חברון, עם מיטב חבריו שאתם חי שנים רבות.

איתן

מדברי מדריכו:

... הוא עמד בויכוח מתמיד עם כל מדריך, מנהיג, מפקד. הוא ניסה לחתור לאמת יותר מעמיקה ויותר שרשית, שתיתן מנוחה לנפשו והשלמה עם הציבור. לא על יסוד פשרה וויתור אלא על יסוד ההישג המכסימלי והבהירות השלמה. הוא התגד לדברי יריביו, על-מנת להכריח אותם לרכו את כל כוח נפשם, הכרתם, אמונתם ובטחונם — לשם ביסוס גמור של עמדתם. לא היה חניך קל. למדריכיו ולמוריו גרם קשיים מרובים — אלא שקשיים אלה היו דירבון גפשי רב, סם מתסיס ומפרה.

כתום לימודיו נפרדו דרכיו. הוא הלך לפלמ"ח — ואני לצבא. רק לעתים רחוקות הייתי קולט הדים מהווי הבחורים שנשארו בארץ לבנות את הכוח העברי העצמי, ולהכין את הכלים למאבקנו עם הפולש הגרמני, באם יחדור לארץ, ולמאבקנו הצבאי לאחר מכן.

חשבתי תמיד ש'הרשקו' ימשיך ללמוד מדעי החברה ויכשיר את עצמו כאיש-ציבור פעיל במערכת מדינית, בתנועת הפועלים. כל מזגו, תפיסתו, עירנותו הציבורית הורו על כך. ומה הופתעתי, כשמצאתיו לאחר המלחמה כתלמיד במכון לחקלאות באוניברסיטה העברית. ידעתי שאין זה דבר שבמקרה, והתפלאתי על בחירתו. שוחחתי עמו על כך ומצאתי שנשתנה, שכחו שאיפוף תיו העזות, מבטו הופנה פנימה. בחוג הסטודנטים של ה'משמרת הצעירה' היתה

התנהגותו שונה מזו שלפני חמש-שש שנים. התבגר, עיצב את הרכו וידע לקראת מה הוא הולך. נשתקעה בנפשו מרירות-מה ואכזבה משנות המלחמה וניסה להשתרש בעבודה מדעית, צמודה לקרקע ולמערכת ההתישבות הכפרית שלנו. הוא התאכזב מרעש הויכוחים ומהמולת הציבוריות, ואמר לתת את מרצו העז והרב לעבודה בטוחה, חסרת תנודות מדהימות. הוא חדל מלהתריע קבל עם ועדה ולא היה עוד איש ויכוחים והתנצחות, תוקפני בדעותיו ואכזרי בני-תוחיו.

נפגשנו יום אחרי 'ליל הגשרים'. חברינו נפלו במבצע זה, ובתוכם גם חברים שנתחנכו אתו יחד בקבוצה אחת ובכיתה אחת. לוינו את יחיעם למנוחות, ולבנו היה מר ודואב על האבדה. לא ניחשנו אז, כי אנו אך בראשית הדרך הזרועה מות ודמעות. לא דיברנו הרבה אותו יום, אך לאט-לאט גילה לפני את רגשותיו הכבדים, בעלותו לדרך מרה זו.

באחד הימים דרשתי ממנו לחזור לעבודה בהגנה. עמדנו אז על סף התקופה החדשה, ללא כל בהירות ובטחון בעתיד. הרגשנו מחסור רב באנשים בעלי יכולת ארגונית וחינוכית. הוא לא נענה לי, רצה לסיים תחילה את חוק לימודיו. כעבור חדשים מעטים — פרצו המאורעות. כל אחד מאתנו היה טרוד בשלו. והנה פגשתי, בימי מלחמתנו הראשונים: טרוד, לבוש בגדי-השירות שלנו (מתניה קצרה. כובע חקי) וקמט-דאגה בין עיניו. הרשקו חזר לשורה; התיצב מיד לשירות בפלוגת הפלמ"ח, בלא היסוס ובלא רתיעה. נסע בדרכים כמלוח שיירות, מילא כל תפקיד שהוטל עליו. עבר קורס מיוחד כאיש קשר ואיתות. ואחר התנדב למסע המסוכן. גוש עציון במצור — יש להסיר את המצור. בשעת חירום היתה ההסכנות ממנו והלאה, ידוע ידע שיש דברים ומעשים שאין מק-שים עליהם, אלא עושים...

מתוך מכתביו

ירושלים, 2 ביוני 1942

בעצם נדמה לי, כי כל העולם עסוק כמוני בבחינות-בגרות. אני כל-כך חי את 'הקלחת' הזאת ששמה בחינות וההתכוננות אליהן, עד שאינני רואה כרגע את כל שאר הדברים היפים והמכוערים הקיימים בעולם הזה. אמנם בין בחינה לבחינה, מנצנצות בקרבי מחשבות שונות והרגשות שאינן קשורות לתוכן של בחינה זו או אחרת, אך 'עלי להתגבר על רגעי 'התנפשות' אלה ולעבור שוב ללימודים.

יש בלימודים הרבה יופי וכל-כמה שאני הולך ונפטר מהם אני מצטער יותר ויותר על כך. כי סוף-סוף יפה ללמוד וכדאי ללמוד מכל הבחינות. וביחוד אני מצטער על התקופה היפה ללא שוב, שאותה אני מסיים. אני הולך והופך

אליהו הרשקוביץ

מאיש האילוסטריות והנעורים לאיש החיים ואין בכך משום סיפוק רב וביחוד אין בכך משום תקוה רבה. כי החיים הם אכזריים מאוד. כי סוף כל סוף החיים הם מלחמה, וכל אחד רוצה להיות משהו בתוך הזירה הענקית הזאת, וכדי להיות משהו יש להלחם. והייתי אומר שהמלחמה על המשהו הזה, איש איש כמתאים לו. היא בעצם תמצית החיים, מטרתם ותוכנם. הממשות של החיים רחוקה מאוד מאוד מאידיאולוגיה ומאידיאליזציה, ובטוח הדבר שגם האידיאולוגיה והאידיאליזציה הן צורות של המלחמה על המשהו. כל אחד לוחם אותה מלחמה בצורות שונות, שאחת מהן היא 'הרוחנית'.

כן, בפה מלא אומר מפורשות: האמונה באדם איננה נחלת דורנו. לכן הוא ציני ואגואיסטי. זה פרצופו וזה הלך-רוחו. הננו חניכי המאה העשרים, מאה אינדיבידואליסטית ואגואיסטית במחשבתה, ברצונה ובהלך-רוחה. בעצם שני דברים יפים יש בעולם והם הלימוד והאהבה. וביחוד יפה לימוד הטבע, הכוונה למדעי הטבע.

15 ביולי 1947

... בקיצור את מציעה תנועת נוער, המתקבלת על דעתי בהחלט. אל-נא נהיה נאיביים; לא נוכל לעשות זאת. אי-אפשר לחנך נוער על בסיס מופשט של 'רחבות-אופק'. ואם לחנך אותו ליסודות של ארץ-ישראל העובדת, שוב תקום תנועה עם אותם הסכסוכים. ולמה? באשר גם היסוד הזה, ארץ-ישראל העובדת, הפך כבר למשהו כללי מדי. היה בו היסוד החלוצי, שבזמנו היה מספיק לאחד סביבו נוער ולטשטש את הגוונים. בזמנו — כאשר היסוד החלוצי היה רחוק וזר לרוב הציונות והיה אז צורך להדגיש במיוחד את הכפר, חיים משותפים וכו'. כיום החיים בציונות התפתחו, והיסוד המשותף הזה מקובל על התנועה הציונית, יותר נכון על רובה, כיסוד שאין לערער עליו. כיום, לאחר שהונח היסוד הממשי לציונות העובדת, הולכים ובולטים הגוונים; באשר החיים כבר יוצאים מגדר הנחת היסוד ומתפתחים לקראת פרטים, כגון חינוך, משטר, צורת חברה, מתחילים הגוונים להופיע כבעיות יסוד. הנה נתברר שהשומר-הצעיר הציוני, החלוצי, תהום מפרידה כיום בין דעותיו ומגמתו ביין לבין זו שלנו. ענין מלחמת המעמדות למשל, הויכוח על כוסייה, טיפוס האדם והחברה, אינם עוד דברים קלי-ערך, ניגודים מדומים. יש בהם, בניגודים אלה, משום ויכוח יסודי; הניגודים עמוקים ולא מלאכותיים, אם-כי יש בהם הרבה מן המדומה והמופרכי. הזלזול הזה של חברי תנועתך בערך האדם, במחשבותיה, בדעה שאינה 'לפי הקו' — זה איננו מקרי. חוסר האפשרות לברר בדרך כנה וחברית לבטים ומחשבות בלי קנאות, התנצחות, צעקנות זולה, — כל זה איננו מקרי, לדעתי. זהו קו חינוכי

מכוון, הנובע מתפיסת-עולם מסויימת, תפיסה המזלזלת בערך האדם, המעריכה דיקטאטורה והפוסקת שניגודים אפשר ליישר רק בדרך של מלחמה בכוח. מדוע יש בתנועתי מקום למארכסיסטים ואנטי-מארכסיסטים; מדוע אפשר בתנועתי הרבה יותר מאשר בתנועתכם להביע דעה אפיקורסית, לברר, להת-לבט? זה איננו סתם מקרה; זו איננה מלאכותיות. ואע"ז להיות קצת חצוף, אם תרשי לי. יש לי רושם, אמנם רושם שטחי, כי תנועתכם הולכת ומקבלת בזמן האחרון מן ההשקפות הפאשיסטיות בעמדתה כלפי ענינים של התנהגות בישוב וכל המערכה הזאת הידועה. למען האמת גם אצלי כיחיד השתנה הרבה בתפי-סתי, עקב המלחמה ועקב היותי בשנת שירות. אף-על-פי-כן אינני כופר ואולי להיפך, התבססתי יותר, בהשקפה ההומאנית-סוציאלית; באותה השקפה רומן-דולאנית הידועה. ויש לי הרושם שתנועתכם, אולי עקב השפעת סיעת ב', כופרת כבר בכל אותה השקפה אנושית רחבת-האופק.

ביקשת לציין קוים מבדילים. עד כמה שאפשר לעשות זאת לאחר ימי קיץ קשי-עבודה ומעייפים, נדמה לי שעשיתי זאת. בטח יש מקום לבירור יותר רציני, רחב ומקיף. סלחי לי על השטחיות והפשטנות. ואם לשוב להצעתך, אולי יהיה קצת דמיוני לדבר על תנועת נוער חדשה, אך אפשר לדבר על מועצת בוגרים משותפת, יותר נכון על במת בוגרים לבירור עניני הנוער לאור התקופה.

ואשר לקטנות בחיים, נכון שהן הקובעות. הן היוצרות את הגדולות והן הבוחנות אותן. ואת 'הגדולות' שלי אני בוחן לפי פרטים קטנטנים שנאספו פעם פה פעם שם.

אכן עברה שנה, שנה גדושה, מעניינת. למדתי להכיר קצת את החיים. יחד עם זה אתקשה להגיד שיש סיכום של סיפוק בעבודה או בחברה. תנאינו המיו-חדים בשטחים אלו אינם מאפשרים אחרת, כנראה. תנאי חיינו רחוקים מאלו של הכשרה בשני המובנים כאחד. כאן מסגרת ארעית שנקלטו אליה מכל המי-נים, ההשקפות והסוגים. קשה לגבש חברה כה מגוונת על רקע ארעי של חירום. ובעבודה: לא הכשרה ולא כל זכויות אחרות. מביטים עלינו כעל רזרוא לכל מקום שאין שם אנשים, וזהו גם היחס הנפשי אלינו. אין כאן לא בית ולא כל הרגשה ביתית. זרות מוחלטת מצד הקיבוץ: יחס לפועלים שתורים, שמחובתם למלא יום עבודה מאומץ ומאכסימאלי. השאר איננו מעניין כלל. אכן זהו היחס היום-יומי של הקטנות. ביחס כזה, בתנאי עבודה כאלה קשה לקבל סיפוק.

28 באבגוסט 1943

אחת הנקודות המצערות מאוד בחיי העבודה היא חוסר היכולת של המשק לפיתוח תרבותי. שטף החיים והעבודה האינטנסיבית שוללים ממך כמעט כל

אפשרות לקריאה, למחשבה ולריכוז. וביחוד מצער הדבר לגבי אדם שרואה את השכלתו מאוד בלתי-מושלמת ורוצה היה להוסיף הרבה דעת ותרבות. ומעניין שגם חברי הקיבוץ עצמם מרגישים מאוד בחסרון זה ומחייבים את אלה הרוצים להמשיך בלימודיהם.

כל ההקדמה הזאת אינה באה לומר משהו על רצוני לעתיד, אלא להסביר לך קצת את התלבטויותי מדי פעם בפעם, בכתבי מכתבים מהסוג הזה. מובן שכל הענין הנ"ל הוא בעיה בפני עצמה, שאינני רוצה להכנס אליה, אם-כי היא די אקטואלית. עקב מעשים שנעשו בשטח זה על-ידי חברות כיתתי.

ואשר למכתבך האחרון. ראשית, אינו עונה לעיקר ול'מסמך' שבו; פשוט מתעלם מזה, ובקצת חוצפה כדאי להגיד — משתמט. ובזה שאין הוא עונה עליו הוא ממילא גם לא משכנע בשאלת האדם בתנועתכם. משפטי על כך מבוסס ומוחלט. אני עדיין ממשיך לחשוב שתנועתכם, עד כמה שאפשר לראות בה קו ואידיאולוגיה, אינה מחנכת כלל וכלל להערכת האדם; והתוצאה מזה — גם חוסר-השתתפות מוחלט בהתלבטויות האישיות של החבר. לזאת הרבה דוג-מאות מהזמן האחרון בקשר להכשרות ועוד. ועל צעקנות וכו' אין זה נכון שהחברים הלא-מוצלחים הם כאלה. ראינו זאת בהזדמנויות רשמיות מצד ההנהגה והמזכירות, וביחוד התבלט הדבר בענין האיחוד. אילו היה בקו החינוכי שלכם משהו ששמו הערכת האדם, היינו רואים התנהגות אחרת מצד המנהיגים, היינו רואים הבנה אחרת, אולי אדם אחר היודע להבין דעה אחרת ולהתוכח אתה; היודע להעריך צורת התישבות אחרת ולא לשנוא ולבזו לה כלמשהו טמא ואויב. ודוקא החברים הפשוטים, שקיבלו את החינוך באופן גס, בלא בקור רת עצמית, הם הביטוי הנאמן לקו בו חונכו ועליו הודרכו.

אינני מחפש את הרע אצלכם. רציתי, כפי שרצית את, לציין קווי-אופי יסודיים המבדילים בינינו. יש הרבה החושבים שקווי-האופי שציינתי אותם אינם רעים כלל וחשבתי שאת תצדיקי את הקוים האלה ולא תאמרי לי כי הם אינם קיימים כלל. להתכחש לאמת, זה לא ויכוח. הויכוח הוא להודות על האמת ולהוכיח. ולזה חכיתי ועדיין אני מחכה. וגם הבדלי-המשנה שהפכו להבדלי-יסוד בתנועת ההתישבות בארץ ה"עובדה בלתי-מוכחשת".

אני מסכים להנחה שלך, כי אפשר ואפשר לחנך על היסודות הראשוניים, אם-כי כל אחד מסביר ומבין אותם אחרת, את אותם היסודות עצמם. ובכלל כיצד אפשר לחנך ולקיים תנועת-נוער על יסוד אופי פרטי של כל אחד. זה בניגוד לתפיסת ההגשמה של תנועת-הנוער. היא נלחמת באופי מסויים ויוצרת ומחנכת לאופי מסויים אחר, המוכשר לחיים מסויימים, שונים מאלה שמהם הוא בא. אם לוותר על חינוך האופי, אזי ויתרנו על הכל. תנועת-נוער צריכה לכוון; חוסר-הכיוון זה אסונן של תנועות-הנוער הכלליות ובתי-הספר. ולכוון לחצאין.

כפי שאת רוצה, נדמה לי שזה למעשה תוסר-כיוון בכלל. הבדלי-אופי וצרכים רצויים. במסגרת חברותית מסויימת: בקיבוץ, בקבוצה, אבל הבדלי-אופי סתם, טיפוחם והתפתחותם, זוהי הפקרות חינוכית. השאלה היא איזה אופי ניתן לחברה ולאדם בתוכנו, אך אם נוותר על האופי, אזי ויתרנו על הכל.

עלינו לחנך לאופי מסויים וטיפוס מסויים. ואני בטוח שנמצא אותם במשותף, אך זה מחייב גם מציאת פשרה וצורת התישבות חדשה ומסויימת. השאלה היא די מורכבת ודורשת כמה בירורים וניתוחים עמוקים, שלא כדאי להיכנס לתוכם. אין ספק שעלינו להתאחד, לאור השואה בגולה ועל בסיס הצורך לחנך את הנוער לטיפוס שיהיה מיוזג של השקפותינו.

ואשר לשיטות חינוך, אגיד לך את האמת, שעל-אף היותי ער לשאלות התנועה, לא שמתי את לבי ביותר לחינוך. אולי מעציב הדבר, שלא חינוכתי ילדים קטנים אלא נוער יותר בוגר; עד השנה הזאת גם לא הערכתי את החינוך בכללותו כגורם כה ממשי ומשפיע בחיים. ולקשקש סתם על השיטות התיאוריות של חינוך בלי נסיון עצמי, בכך אינני רוצה.

ירושלים, 28 באבגוסט 1947

... אתמול סיימתי את עשרת ימי העבודה בבנין ומהיום התחלתי להתכונן לבחינה הבאה. הימים האלה היו מלאי ענין וסיפוק: מצד אחד הפגישה עם הפועל העירוני ומן הצד האחר הרגשה עצמית בריאה, הפגישה הזאת עם החיים האלה ועם העבודה הקשה הוסיפה לי בגרות רבה. אילו לא חששתי להגזים הייתי אומר שאני מרגיש עצמי מבוגר יותר...
... המקצוע, כלי-הבנאות, אם בל כשלעצמו מצאתי ענין. לבנות בית, אמנם לפי תכניות של אחרים, אין זה דבר כל-כך קל, כפי שנדמה היה לי מרחוק. אילולא הבחינה, הייתי בודאי ממשיך ב'ספורט' המעגלין הזה.
בתור פועל בנין מביטים על החיים קצת אחרת: בפחות אינטליגנטיות ילדותית וביותר מעשיות. הייתי שולח את כל חברי הטובים לבית-ספר להתבגרות, לבנין...

רחובות, 26.10.47

... אני מתחיל את שנתי האחרונה בפאקולטה ללימודי החקלאות. ישנם רגעים שבהם אני שמח מאוד על שנה אחרונה זו, נדמה לי כי אחריה כל העולם פתוח לפני, ללא כבלים כלשהם; אך יש רגעים שאני ירא מפני הגמר והייתי מסכים להוסיף דעת ומדע עוד שנים רבות. ירא — לא מפני היציאה למערכות הקרב, למען קיים את עצמי, אלא מפני שנדמה לי, כי השנים האלה אשר בהן דירבן צמאון הדעת את כל רמ"ח אבריו, יחלפו וייפסקו. והקושי השני הוא מהות הדעת הזאת, שאני כה רוצה להשיגה. היא איננה מוגבלת, אלא רחבה מאוד וקשה

אליהו הרשקוביץ

להקיפה. בהיותי יותר צעיר, לפני כמה שנים, חשבתי שאם אכנס לפקולטה מסויימת, אגביל את שטח התעניינותי. אך ככל שאני מתבגר יותר, אני פורץ ביתר עוז את הגדרים של לימודי האוניברסיטה הרחק-הרחק, וראשי כואב בחשבי, איך ומתי אספיק להשיג כל אשר אני חולם על-אודותיו. ויש לי אמביציה שזה יהיה לא סתם אוסף ידיעות אלא משהו יותר. ולכן לבי לא קל עלי כלל, שחיי האקדמיים יהיו בשנה הבאה פחות אינטנסיביים, ואתחיל לעבוד עבודה שחורה איזושהיא...

ירושלים, 1 בדצמבר 1947

... אלפיים שנה חיכו יהודים לרגע זה, לאותה שעה של ליל יום א' כאשר הצ- ביעו על התכנית המפורסמת. היה לי המזל ושמעתי את מהלך הישיבה וההצ- בעה בסוף. זו היתה חוויה עצומה. רחובות ירושלים היו אותה שעה ריקים מאדם, ורק בבתיהם של פוליטיקאים מושבעים הקשיבו למתרחש באותה ישיבה גורלית. כשהוכרו סוף-סוף על עצם ההצבעה התחילו אברי גופי רועדים, כשתקוה וחשש מתחלפים עשרות פעמים בשניה... בכל No ובכל Yes הרגשתי את ההיסטוריה היהודית הכמהה, דרך כל מדורות הגיהנום והחולשה, לחסדי העולם. ולבסוף, כשכבר ספרתי את הקולות, הייתי המום. הייתי יחידי ברחוב כשחזרתי הביתה, ולא עוד אלא שחששתי מהמכוניות המשוריינות, שהסתובבו בעצבנות. לא ידעתי מה לעשות עם עצמי. להעיר אנשים? את מי? חזרתי הביתה ושכבתי לישון. אך זה היה רק כשעה וחצי. הרחובות התמלאו, פרצה שמחה ספונטאנית, בריאה מאוד, לבבית מאוד, אנושית מאוד, ללא טכסים, ללא תהלוכות מאורגנות, ללא סדר, ממש אקסטאזה. הרחוב סחף אותי והשכיח מלבי את כל ה'חשובים', המלווים את המאורע. ביחוד התרשמתי מה- ישישים שבחוגגים, שנראו-מאושרים ביותר בהגיעם ליום זה... סלחי על 'העתונאות' שלי, אך הרגשותי אלה הן כל-כך עמוקות, שאינני יכול לא לספר לך עליהן. אני כשלעצמי השתגעתי קשות. שמחה עמוקה כל-כך, אמיתית כל- כך, חושבני שלא ראיתי עוד...

ירושלים, 27 בדצמבר 1947

... ובכן זה כעשרה ימים ויותר, שנותקתי מלימודי, עבודתי וכו', ונלקחתי לחזית התחבורה העברית, ובמיוחד זו שבקטע ירושלים. ברחובות החיים נורמאליים בהחלט ויש בה הרגשת עורף. לא-כן בירושלים, שאתה מרגיש בה עיר-חזית. התחבורה עם הנקודות בסביבה, עם ים המלח ועם תל-אביב עוברת שטחים ערביים רצופים, המסכנים את האספקה והקשר אתה. אף השכונות המעורבות וכן השכונות הרחוקות, כגון תלפיות וכו', מועדות להתקפות וכן התחבורה אליהן...

אחד אחד

... עברתי כמה מבחנים רציניים, ביניהם תאונה קשה של אוטו משא עמוס, וכן היריות שנורו על השירה של אתמול, בה שלושה הרוגים וכמה פצועים קשה. היה זה מבחן אש רציני מאוד, באשר האש היתה מכוונת היטב, קרובה וחזקה מאוד. תודה לאל יצאתי שלם ולא אבד לי אלא מעיל-הגשם שלי. אגב, בשירה היו גם יצחק גרינבוים וגולדה מאירסון והם התנהגו יפה להפליא. בין ההרוגים חבר טוב, סטודנט איש מפא"י, ואיש החטיבה אהרון סילמן. רק תמול-שלשום ראיתי, שוחחנו, תיכנון יחד תכניות רבות, וכבר איננו. לגסוע באוטו ו'לחטוף' כדור מקרי, ללא אפשרות רצינית להתגונן ולפעול נגד הרוצחים במארב, זהו מות לא 'סימפאטי' ביותר...

אצלנו לא עמדו עדיין על כל ההיקף של רצינות המצב. מקובל, שעם הערב-ביום נקל להסתדר, ועדיין לא נשתלטה ההכרה שהפעם המזימה שחורה ואכזרית מאוד. הכרה זו צריכה, לדעתי, לחדור להכרתו ולתת-הכרתו של כל הישוב, וזה צריך להתבטא בכל, וגם באהבה.

ירושלים, 2 ביוני, 1942

בעצם נדמה לי, כי כל העולם עסוק כמוני בבחינות-בגרות. אני כל כך חי את "הקלחת" הזאת, ששמה בחינות, וההתכוננות אליהן, עד שאינני רואה כרגע את כל שאר הדברים היפים והמכוערים הקיימים בעולם הזה. אמנם בין בחינה לבחינה, מנצנצות בקרבי מחשבות שונות והרגשות שאינן קשורות לתוכן של בחינה זו או אחרת, אך עלי להתגבר על רגעי "התנפשות" אלה ולעבור שוב ללימודים.

יש בלימודים הרבה יופי וכלימה שאני הולך ונפטר מהם אני מצטער על כך יותר ויותר, כי סוף-סוף יפה ללמוד וכדאי ללמוד — מכל הבחינות! ובייחוד מצטער אני על התקופה היפה ללא שוב, זו אשר אני מסיים. אני הולך והופך מאיש-האילוסטרציות והנעורים לאיש-החיים ואין בכך משום סיפוק רב ובייחוד אין בכך משום תקווה רבה. כי החיים הם אכזריים מאוד. סוף כל סוף החיים הם מלחמה, וכל אחד רוצה להיות משהו בתוך הזירה הענקית הזאת, וכדי להיות משהו יש להילחם. והייתי אומר, שהמלחמה על המששה הזה, איש איש כמתאים לו, היא בעצם תמצית-החיים, מטרתם ותכנם. ממשותם של החיים רחוקה מאוד מאוד מאידיאולוגיה ומאידיאליזציה. ואין ספק שגם האידיאולוגיה והאידיאליזציה הן צורות של אותה מלחמה על המששה. כל אחד לוחם אותה מלחמה בצורות שונות, שאחת מהן היא "הרוחניות".

כן, בפה מלא אומר מפורשות: האמונה באדם איננה נחלת דורנו. לכן הוא ציני ואגואיסטי. זה פרצופו וזה הלך-רוחו. הגנו חניכי המאה העשרים, מאה אינדיבידואליסטית ואגואיסטית במחשבתה, ברצונה ובהלך-רוחה.

בעצם שני דברים יפים יש בעולם והם הלימוד והאהבה.

ב.

15 ביולי, 1942

בקיצור, את מציעה תנועת-נוער, המתקבלת על דעתי בהחלט. אל-נא נהיה נאיביים; לא נוכל לעשות זאת. אי-אפשר לחנך נוער על בסיס מופשט של "רחבות-אופק". ואם לחנך אותו ליסודות של ארץ-ישראל העובדת, שוב תקום תנועה עם אותם הסכסוכים.

ולמה? באשר גם היסוד הזה, ארץ-ישראל העובדת, הפך כבר למשהו כללי מדי. היה בו היסוד החלוצי, שבזמנו היה מספיק כדי לאחד סביבו נוער ולטשטש את הגוונים; בזמנו — כאשר היסוד החלוצי היה רחוק וזר לרוב הציונות והיה צורך להדגיש במיוחד את הכפר, חיים משותפים וכו'. כיום התפתחו החיים בציונות, היסוד המשותף הזה מקובל על התנועה הציונית — יותר נכון, על רובה — כיסוד שאין לערער עליו. כיום, לאחר שהוגה היסוד הממשי לציונות העובדת, הולכים ובוטלים הגוונים; כאשר החיים יוצאים מגדר הנחת-היסוד ומתפתחים לקראת פרטים (כגון חינוך, משטר, צורת-החברה), מתחילים הגוונים להופיע כבעיות-יסוד. הנה נתברר שהשומר-הצעיר הציוני, החלוצי, תהום מפרידה כיום בין דעותיו ומגמת-חיינו לבין זו

שלנו. ענין מלחמת-המעמדות, למשל, הויכוח על רוסיה, סיפוס האדם והחברה, שוב אינם דברים קלי-ערך, ניגודים מדומים; יש בהם, בניגודים אלו, משום ויכוח יסודי. עמוקים הם הניגודים ולא מלאכותיים, אם כי יש בהם הרבה מן המדומה והמופרז. הזלזול הזה של חברי-תנועתך בערך האדם, במחשבותיו, בדעה שאינה "לפי הקו" — זה איננו מקרי. חוסר-האפשרות לברר בדרך כנה וחברית לבטים ומחשבות בלי קנאות, התנצחות, צעקות וזלזול, — כל זה איננו מקרי, לדעתי. זהו קו חינוכי מכוון הנובע מתפיסת-עולם מסויימת, תפיסה המזלזלת בערך האדם, המעריכה דיקטטורה והפוסקת שאפשר ליישב ניגודים רק בדרך של מלחמה-בכוח, מדוע יש בתנועתית מקום למרכסיסטים ואנטי-מרכסיסטים? מדוע אפשר בתנועתית — הרבה יותר מאשר בתנועתכם — להביע דעה אפיקורסית, לברר, להתלבט? אין זה סתם מקרה; זו איננה מלאכותיות. ואעז להיות קצת חצוף, אם תרשי לי. יש לי רושם — אמנם רושם שטחי — כי בעמדתה כלפי עניינים של התנהגות ביישוב וכל המערכה הזאת הידועה, הולכת תנועתכם ומקבלת בזמן האחרון מן ההשקפות הפשיסטיות! למען האמת, גם בתפיסתי שלי, כיחיד, השתנה הרבה עקב המלחמה ועקב היותי בשנת-שירות. אף על פי כן אינני כופר, ואולי להיפך, התבססתי יותר, בהשקפה ההומנית-הסוציאלית; באותה השקפה רומן-רולנית ידועה. ויש לי הרושם שתנועתכם, אולי עקב השפעת סיעה ב', כופרת כבר בכל אותה השקפה אנושית רחבת-אופק.

ביקשת לציין קיום מבדילים. נדמה לי שעשיתי זאת עד כמה שאפשר לעשות זאת לאחר ימייקין קשי-עבודה ומעיפיים. בטח יש מקום לבירור יותר רציני, רחב ומקיף. סלחי לי על השטחיות והפשטנות.

ואם לשוב להצעתך, אולי יהיה קצת דמיוני לדבר על תנועת-נוער חדשה, אך אפשר לדבר על מועצת-בוגרים משותפת, או יותר נכון, על במת-בוגרים לבירור ענייני-הנוער לאור התקופה.

ואשר לקטנות בחיים — נכון, שהן הקובעות, הן היוצרות את הגדולות והן הבוחנות איתן. ואת "הגדולות" שלי אני כוהן לפי פרטים קטנטנים שנאספו פעם פה פעם שם.

אכן עברה שנה. שנה גדושה, מעניינת. למדתי להכיר קצת את החיים. יחד עם זה אתקשה להגיד שיש סיכום של סיפוק בעבודה או בחברה. תנאינו המיוחדים בשטחים אלה אינם מאפשרים אחרת. כנראה. תנאי-חיינו רחוקים מאלו של הכשרה בשני המובנים כאחד. כאן מסגרת ארעית שנקלטו אליה מכל המינים, ההשקפות והסוגים. קשה לגבש חברה כה מגוונת על רקע ארעי של חירום. ובעבודה: לא הכשרה ולא כל זכויות אחרות. רואים אותנו כזרבה לכל מקום שאין שם אנשים. וזהו גם היחס הנפשי אלינו. אין כאן לא בית ולא הרגשה ביתית. זרות מוחלטת מצד הקיבוץ: יחס לפועלים שחורים, שמחלבתם למלא יום-עבודה מאומץ ומכסימאלי. השאר איננו מעניין כלל. אכן זהו היחס היומיומי, של הקטנות. ביחס כזה ובתנאי-עבודה כאלה קשה לקבל סיפוק.

ג.

28 באבגוסט, 1943

אתה הנקודות המצערות מאוד בחיי-העבודה היא חוסר היכולת של המשק לפיתוח תרבותי. שטף החיים והעבודה האינטנסיבית שוללת

ממך כמעט כל אפשרות לקריאה, למחשבה ולריכוז. ובייחוד מצער הדבר לגבי אדם הרואה את השכלתו מאוד בלתי־מושלמת והיה רוצה להוסיף הרבה דעת ותרבות; ומעניין הדבר, שגם חברי־הקיבוץ עצמם מרגישים מאוד בחסרון זה ומחייבים את אלה הרוצים להמשיך בלימודיהם.

כל ההקדמה הזאת אינה באה לומר משהו על רצוני לעתיד, אלא להסביר לך קצת את התלבטויותי מדי פעם בפעם, בכתבי מכתבים מן הסוג הזה. מובן שכל הענין הנ"ל הוא בעייה בפני עצמה, שאינני רוצה להיכנס אליה, אם כי היא די אקטואלית, עקב מעשים שנעשו בשטח זה על־ידי חברות כיתתי.

ואשר למכתבך האחרון. ראשית אין הוא עונה על העיקר ועל "המסמר" שבו; הוא פשוט מתעלם ממנו ובקצת חוצפה כדאי להגיד: משתמט. ובוה שאין הוא עונה עליו הוא ממילא גם איננו משכנע בשאלת האדם בתנועתכם. משפטי על כך מבוסס ומוחלט. אני עדיין ממשיך לחשוב שתנועתכם, עד כמה שאפשר לראות בה קו ואידאולוגיה, איננה מחנכת כלל וכלל להערכת האדם; והתוצאה מזה — גם חוסר־השתתפות מוחלט בהתלבטויות האישיות של החבר. לכך יש הרבה דוגמאות מן הזמן האחרון בקשר להכשרות ועוד. ועל צעקות וכו' לא נכון הוא שהחברים הבלתי־מוצלחים הם כאלה. ראינו זאת בהודמנויות רשמיות מצד ההנהגה והמזכירות, ובייחוד התבלט הדבר בענין האיחוד. אילו היה בקו החינוכי שלכם משהו הנקרא הערכת־האדם, היינו רואים התנהגות אחרת מצד המנהיגים, היינו רואים הבנה אחרת, אולי אדם אחר היודע להבין דעה אחרת ולהתווכח אתה; היודע להעריך צורת התיישבות אחרת ולא לשנוא אותה ולבוז לה כאילו היתה משהו טמא ואויב. ודוקא החברים הפשוטים, שקיבלו את החינוך באופן גס, בלא בקורת עצמית, הם הביטוי הנאמן לקו בו חונכו ועליו הודרכו.

אינני מחפש את הרע אצלכם. רציתי, כפי שרצית את, לציין קו־אופי יסודיים המבדילים בינינו. יש הרבה החושבים שקו־האופי שצינתי אינם רעים כלל וחשבתי שאת תצדיקי את הקיום האלה, ולא תאמרי לי, כי הם אינם קיימים כלל. ההתכחשות לאמת איננה ויכוח. הויכוח הוא בהודאה על האמת ובהוכחתה, ולזה חיכיתי ועדיין אני מחכה. וגם הבדלי־המשנה שהפכו להבדלי־יסוד בתנועת ההתיישבות בארץ הם עובדה בלתי־מוכחשת.

אני מסכים להנחה שלך, כי אפשר ואפשר לחנך על היסודות הראשוניים, אם כי כל אחד מסביר ומבין אחרת, את עצם היסודות הללו. ובכלל כיצד אפשר לחנך ולקיים תנועת־נוער על יסוד אופי פרטי של כל אחד? ! זהו בניגוד לתפיסת ההגשמה של תנועת־הנוער. היא נלחמת באופי מסוים ויוצרת ומחנכת לאופי מסוים אחר, המוכשר לחיים מסוימים, השונים מאלה, אשר מהם הוא בא. אם נוותר על חינוך האופי, אזי ויתרנו על הכל. תנועת־נוער צריכה לכוון; חוסר־הכיוון הוא אסונן של תנועות־הנוער הכלליות ובתרי־הספר. ולכוון לחצאין, כפי שאת רוצה, נדמה לי שזהו, למעשה, חוסר־כיוון בכלל. הבדלי־אופי וצרכים הרי הם רצויים במסגרת חברתית מסוימת: בקיבוץ, בקבוצה. אבל הבדלי־אופי סתם, טיפוחם והתפתחותם, זוהי הפקרות חינוכית. השאלה היא: איזה אופי ניתן להברה ולאדם בתוכנו? אך אם נוותר על האופי, הרי ויתרנו על הכל.

עלינו לחנך לאופי מסוים וטיפוס מסוים. ואני בטוח שנמצא אותם במשותף, אך זה מחייב גם מציאת פשרה וצורת־התיישבות חדשה ומסוימת. השאלה היא די מורכבת ודורשת כמה בירורים וניתוחים עמוקים, שלא כדאי להיכנס לתוכם. אין ספק שעלינו

להתאחד, לאור השואה בגולה ועל בסיס הצורך לחנך את הנוער לטיפוס שיהיה מיווג של השקפותינו.

ואשר לטיטות־חינוך, אגיד לך את האמת, שעל אף היותי ער לשאלות התנועה, לא שמתי את לבי ביותר לחינוך. אולי מעצב הדבר, שלא חיינתי ילדים קטנים אלא נוער יותר בוגר; עד השנה הזאת גם לא הערכתי את החינוך בכללותו כגורם כה ממשי ומשפיע בחיים, ולקשקש" סתם על השיטות התאורטיות של חינוך בלי נסיון עצמי, אינני רוצה.

ד.

רחובות, 26.10.47

— — —

אני מתחיל את שנת־האחרונה בפקולטה ללימודי־החקלאות. ישנם רגעים שבהם אני שמח מאוד על שנה אחרונה זו. נדמה לי, כי אחריה כל העולם פתוח לפני, ללא כבלים כלשהם; אך יש רגעים שאני ירא מפני הגמר והייתי מסכים להוסיף דעת ומדע עוד שנים רבות. ירא — לא מפני היציאה למערכות־הקרב, למען קיים את עצמי, אלא מפני שנדמה לי, כי השנים האלה, שבהן דירבן צמאון־הדעת את כל רמ"ח אברי, יחלפו וייפסקו. והקושי השני הוא מהות הדעת הזאת, שאני כל כך רוצה להשיגה. היא איננה מוגבלת, אלא רחבה מאוד וקשה להקיפה. בהיותי יותר צעיר, לפני כמה שנים, חשבתי שאם אכנס לפקולטה מסוימת, אגביל את שטח־התעניינותי. אך ככל שאני מתבגר והולך, אני פורץ ביתר עוז את הגדרים של לימודי האוניברסיטה, וראשי כואב בחשבי, איך ומתי אספיק להשיג כל אשר אני חולם על־אידותי. ויש לי אמביציה שזה יהיה לא סתם אוסף ידיעות אלא משהו יותר. ולכן לא קל עלי לבי כלל, שחיי האקדמיים יהיו פחות אינטנסיביים בשנה הבאה, ואתחיל לעבוד עבודה שחורה איוור־שיא...

ה.

ירושלים, 1 בדצמבר, 1947

— — —

אלפיים שנה חיכו יהודים לרגע זה, לאותה שעה של ליל יום א' כשהצביעו על התכנית המפורסמת. היה לי המזל ושמעתי את מהלך הישיבה וההצבעה בסוף. זו היתה חוויה עצומה. רחובות ירושלים היו אותה שעה ריקים מאדם, ורק בבתיהם של פוליטיקאים מושבעים הקשיבו למתרחש באותה ישיבה גורלית. כשהוכרז סוף־סוף על עצם ההצבעה התחילו אבר־יגופי רועדים, כשתקה וחשש מתחלפים עשרות פעמים בשנייה... בכל No ובכל Yes הרגשתי את ההיסטוריה היהודית הכממה להסדרה־העולם דרך כל מדורות הגיהנום והחולשה. ולבסוף, אחרי שספרתי את הקולות, הייתי המום. יחיד ברחוב הייתי כשחזרתי הביתה, ולא עוד אלא שחששתי מהמכוניות המשוריינות, שהסתובבו בעצבנות. לא ידעתי מה לעשות עם עצמי. להעיר אנשים? את מי? חזרתי הביתה ושכנתי לישון. אך זה היה רק כשעה וחצי. הרחובות התמלאו, פרצה שמחה ספונטנית, בריאה מאוד, לבבית מאוד, אנושית מאוד, ללא טכסים, ללא תהלוכות מאורגנות, ללא סדר, ממש אכססזה. הרחוב סחף אותי והשכיח מלבי את כל ה"חשובים", המלווים את המאורע. בייחוד התרשמתי מהישישים שבחוגגים, שנראו מאושרים ביותר בהגיעם ליום זה...

סלחי על "העתונאות" שלי, אך הרגשותי אלה הן כל כך עמוקות, שאינני יכול לא לספר לך עליהן. אני כשלעצמי השתגעתי קשות. שמחה עמוקה כל כך, אמיתית כל כך, חושבני שלא ראיתי עוד...

משא עמוס, וכן היריות שנורו על השיירה של אתמול, בה היו שלושה הרוגים וכמה פצועים קשה. היה זה מבחן־אש רציני מאוד, באשר האש היתה מכוונת יפה. קרובה וחזקה מאוד. תודה לאל שיצאתי שלם ולא אבד לי אלא מעליהגשם שלי. אגב, בשיירה היו גם יצחק גרינבוים וגולדה מאירסון והם התנהגו יפה להפליא. בין ההרוגים נמצא חבר טוב, סטודנט, איש מפא"י ואיש־החטיבה — אהרון סילמן. רק תמול־שלושום ראיתי, שוחחנו, תיכנו יחד תכניות רבות, וכבר איננו. לנסוע באוטו ו"לחטוף" כדור מקרי, ללא אפשרות רצינית להתגונן ולפעול נגד הרוצחים במארב, זהו מות לא "סימפטי" ביותר... אצלנו לא עמדו עדיין על כל ההיקף של רצינות־המצב. מקובל, שעם הערבים נקל להסתדר, ועדיין לא נשתלטה ההכרה שהפעם המזימה שחורה ואכזרית מאוד. הכרה זו צריכה, לדעתי, לחדור להכרתו ולתת־הכרתו של כל היישוב, וזה צריך להתבטא בכל, וגם באהבה.

י.
 ירושלים, 27 בדצמבר, 1947

— — — — —
 ובכן זה כעשרה ימים ויותר, שנותקתי מלימודי, מעבודתי וכו', ונלקחתי לחזית התחבורה העברית, ובמיוחד זו שבקטע ירושלים. ברחובות החיים גורמליים בהחלט ויש בה הרגשה של עורף. לא כן בירושלים, שאתה מרגיש בה עיר־חזית. התחבורה עם הנקודות בסביבה, עם ים המלח ועם תל־אביב, עוברת שטחים ערביים רצופים, המסכנים את האספקה והקשר אתה. אף השכונות המעורבות וכן השכונות הרחוקות, כגון תלפיות וכו', מועדות להתקפות וכן התחבורה אליהן...
 — — — — —

עברתי כמה מבחנים רציניים, ביניהם תאונה קשה של אוטו

במלחמת 39 שנים גופות נחשפו

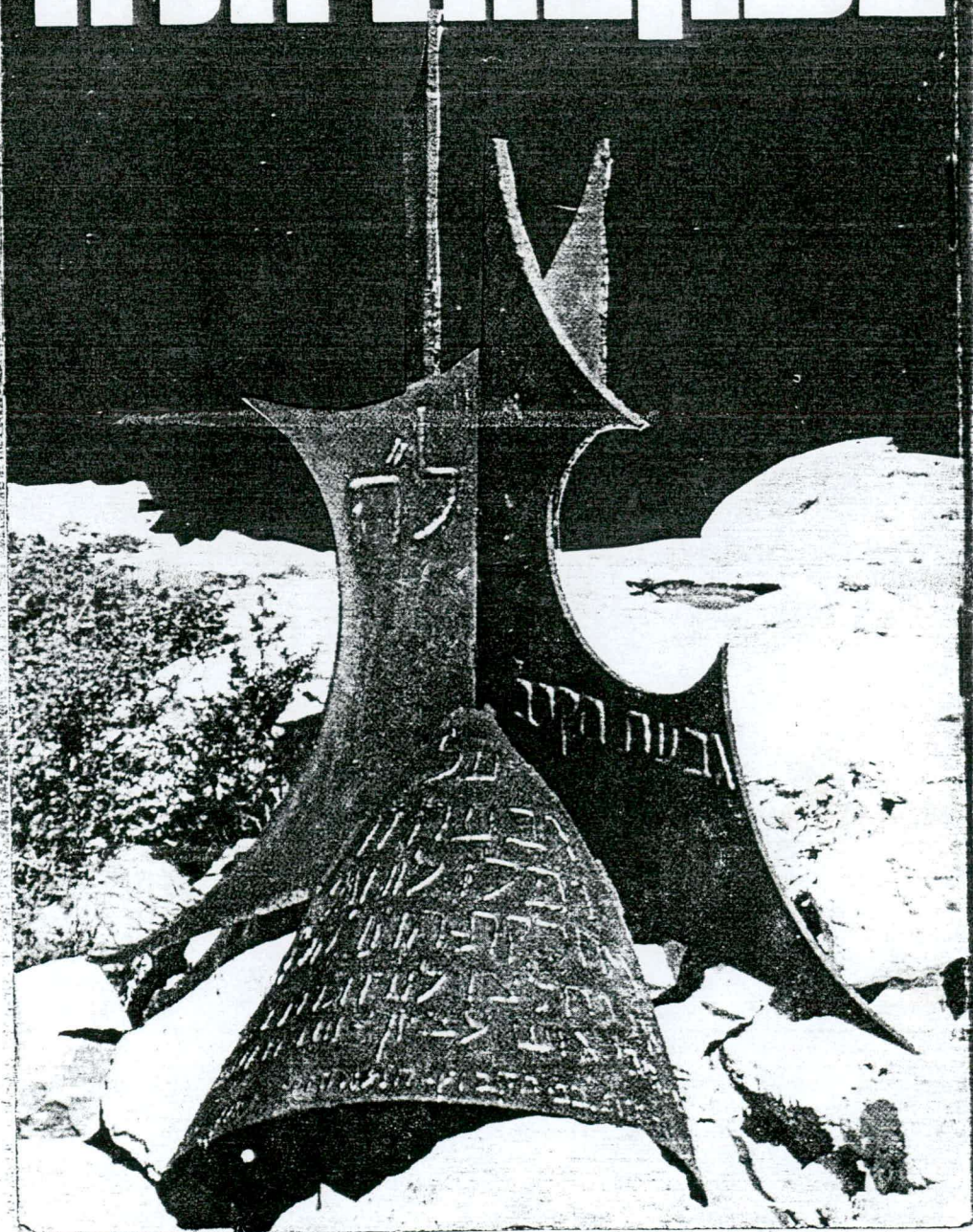
לונצ'ין-אליהו הרקשקוביץ

במלחמת 39 שנים גופות נחשפו. לונצ'ין-אליהו הרקשקוביץ, יזמור מרכזי שהתגייס להגנה
גוש עציון, נהרג ב-1948. גופתו נחשפה ב-1987. הרקשקוביץ נהרג בירושלים
בבית שאול, חלקה השני, ג'מור. אליהו עם זכרם של הוריו.

סימה-סלי ומנשה הרקשקוביץ

יזמאי הערים פוקשני, בראילה (רומניה), ירושלים
נא להתקשר עם מר קליין אברהם, 02-523617 או לכתוב
ת.ד. 3441 בקשר לתאריך ושעת האסדה.

בעקבות הנ"ה

היתה על יד יהוה ויציאני ברוח יהוה וניתני בתוך הבקעה
והיא מלאה עצמות: והעבירני עליהם סביב והנה
רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד: ויאמר אלי
בן-אדם התחיינה העצמות האלה ואמר אדני יהוה אתה
ידעת: ויאמר אלי הנבא עלי העצמות האלה ואמרת אליהם
העצמות היבשות שמעו דבר יהוה: כה אמר אדני יהוה
לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחיותם: ונתתי
עליכם גידים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי
בכם רוח וחיותם וידעתם כי אני יהוה: ונבאתי כאשר צויתי
ויהי קול כהנבאי ודנה דעש ותקרבנו עצמות עצם אל-
עצמו: וראיתי והנה עליהם גדים ובשר עלה ויקרם עליהם
עור מלמעלה ורוח אין בהם: ויאמר אלי הנבא אל הרוח
הנבא בן-אדם ואמרת אל הרוח כה-אמר: אדני יהוה
מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויהיו:
והנבאתי כאשר צוני ותבוא בהם הרוח ויהיו ויעמדו על-
רגליהם חיל גדול מאד מאד: ויאמר אלי בן-אדם העצמות
האלה כל-בית ישראל המה הנה אמרים יבשו עצמותינו
ואבדה תקותנו נגזרנו לנו: לבן הנבא ואמרת אליהם כה-
אמר אדני יהוה הנה אני פתח את-קברותיכם והעליתי
אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל-אדמת ישראל:
וידעתם כי אני יהוה בפתחי את-קברותיכם ובהעלותי אתכם
מקברותיכם עמי: ונתתי רוחי בכם וחיותם והנחתי אתכם
על-אדמתכם וידעתם כי אני יהוה דברתי ועשיתי נאם-
יהוה:

יחזקאל ל"ז, א' — י"ד

בעקבות הל"ה

מעטות הן הפרשיות שחותם כה עז ונורא טבוע בהן.
פרשה שראשיתה עוז וגבורה ואחריתה טרגדיה נוראה.

קרב ג' שבט תש"ח

ימי ראשית שבט היו ימים קשים לגוש עציון הנצור.
שיירה שנעה על כביש ירושלים—חברון הותקפה ביום ב'
בשבט במבואות בית לחם ושנים מנוסעים — נוטרים, נהרגו.
בג' שבט (14.1.48) הותקף הגוש כולו על ידי המוני ערבים.
ההתקפה הגדולה הראשונה במלחמה כולה, במטרה מוג-
דרת — נסיון להכנעה וכיבוש גוש ישוב היהודי בארץ. פעולה נועזת
בודד ומנותק ממרכז הישוב היהודי בארץ. פעולה נועזת
של כח מצומצם ממגיני הגוש מנעה ביתור הגוש לשנים
וכיבוש משלטים מרכזיים על ידי האוייב. הכח גרם לאבדות
רבות בין התוקפים והניס אותם ממתחם הגוש כולו.
בהתקפה זו נהרגו שלושה לוחמים נוספים מבין מגיני
הגוש.

ההצלחה הגדולה בהדיפת ההתקפה העלתה את המורל
בגוש עציון כולו. יחד עם זאת הורגש צורך דחוף ביותר
בתגבורת בנשק, בכח אדם, בתחמושת, בחומרי רפואה
לפצועים ובסוללות למכשירי הקשר. לא נראה כל סיכוי
קרוב להעביר שיירה על הדרך הראשית ירושלים—חברון,
כי הכביש נמצא בשליטה ערבית מלאה.

יציאת המחלקה בלילה הראשון

פקוד מחוז ירושלים הטיל על שתי כתות פלמ"ח ושתי
כתות חי"ש, סה"כ 40 איש להגיע לגוש עציון בדרך ההרים,
ברגל. ביום ההתקפה עצמו רוכז הכח וצויד ב-4 מקלעים,
16 רובים, 15 תת מקלעים ואקדחים. תחמושת אישית,
כ-3000 כדורים עבור הגוש וכן פלסמה לערוי דם, תחבושות
אישיות וסוללות למכשירי הקשר. כמו כן נשאה המחלקה
כמות ניכרת של חומרי נפץ לפצוץ גשרים על כביש
ירושלים—חברון.

עוד באותו לילה יצאה המחלקה שמנתה 38 בחורים
(לאחר ששנים נשארו בבסיס היציאה מחוסר נשק אישי),
בפיקודו של דני מס, משכונת בית וגן דרך עין כרם, דרומה
לעבר הגוש.

כ-8 ק"מ מהדרך.

וממשיך אורי ג'

"... אנחנו היינו השלושה שחזרו. נצמדנו בצל של סלע במקום שהיינו, באוכף הזה שמצפון לבית גיימאל וחיכינו עד שנאלמו כל הקולות של המחלקה בכיוון מזרח—דרום-מזרח. לאחר שהתרחקו התחלנו ללכת בכיוון הרי-טוב. עקפנו את המשטרה מהצד השני והגענו למקום לפנות בוקר..."

מברקים:

אל: גוש עציון. 15.1.48

"התגבורת יצאה בנסיעה במשוריינים עד הר טוב ובהליכה עד כפר עציון. עד הרי-טוב הגיעו בשלום."

אל: גוש עציון. מאת: יששכר — הפלמ"ח

15.1.48 18.30 **בהול**

"היחידה יצאה מהרי-טוב למשואות יצחק. תגיע למקום ב-02.00—03.00. דאג שהיחידות במשקים והנעות בשטח תדענה את הסמון. מביאים חומר נפץ לפוצץ גשר. פרטים אצל דני."

ה"גשר" המוזכר במברק, הוא גשרון — מעביר מים — על כביש ירושלים חברון. נזכור כי הגוש יושב על אם הדרך הראשית ירושלים—חברון ועיקר משימתו מטעם הפקוד העליון היתה לשמש עמדה קדמית לירושלים הבירה. לנתק את הדרך ולמנוע בכח, זרימת כוחות אויב לעיר הקודש. כפי שהיטיב לבטא זאת מאוחר יותר, בימי הקרבות האחרונים מפקד גוש עציון — מוש הי"ד:

"מה אנו ומה חיינו — אפס וכלום. העיקר הוא המפעל ובו אנו חיים. נכה באויב בכל מקום שנשיגנו. נפריע לו לממש את זממו. תשובתנו נחושה — נצח ירושלים."

"... ואותות מבשרים סערה..."

הלילה חלף ולאחריו היום כולו והמחלקה לא הגיעה לגוש.

מברקים:

אל: יששכר וממ"ז (ירושלים) מאת: גוש עציון

16.1.48 20.20 **בהול**

"התגבורת עוד לא הגיעה. שמענו קצת יריות מכיוון

לו אף פעם קודם לכן. לכל חייל היה רובה, היו רמונים, היתה כמות עצומה של תחמושת. תארו לכם שלמקלען בנוסף על זה שסחב את המקלע היה לו אפילו נשק אישי, היה לו אקדח להגנה עצמית, זה באמת דבר שאי אפשר לתאר באותה תקופה... בקשנו מהממ"ז של המושבה שישאיל לנו נשק; שיתן רובה, רמון, אקדח, שיתן משהוא שנוכל לצאת. הממ"ז פתח לנו את מחסן הנשק ואמר: 'תראו מה יש לי כאן 2—3 רובים, כמה אקדחים. איך אני יכול לתת מפה ולו כדור אחד? לא יכול בשום אופן להוציא מפה נשק!'"

הציוד שנשאק המחלקה לגוש היה רב. ישראל גפני, אחד מהשלושה שחזרו, מוסר:

"... אנחנו נשאנו שלושה סוגי ציוד. היה ציוד אישי והיו בקבוקי פלזמה לערוי דם. ג'לטין — חומרי חבלה וכמות רבה של כדורים. משא די כבד והכביד על ההליכה. נאומים לא היו... הופיע דני מס, אמר מילים קצרות ויצאנו לדרך..."

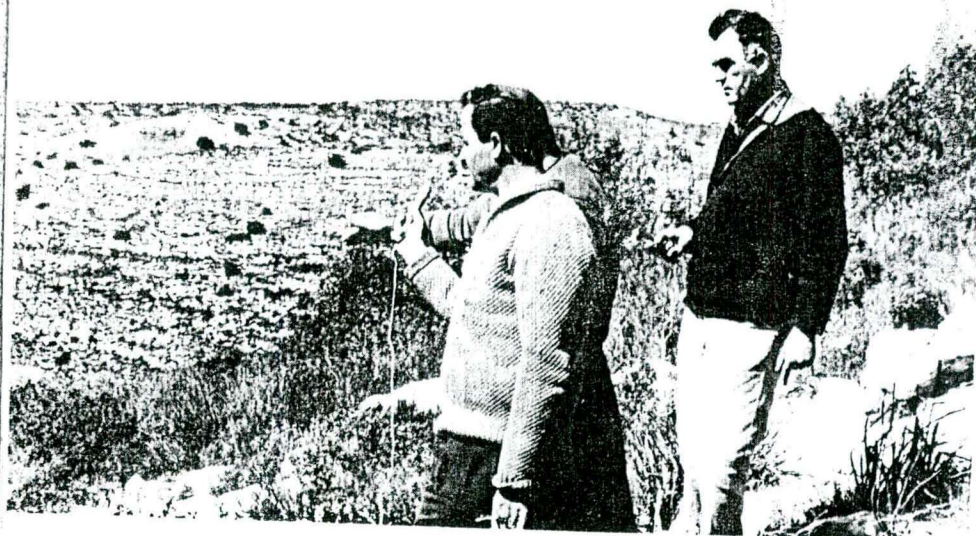
"... נקום להלך בדרכים..."

על ראשית דרכם קיימת עדותו של אורי גביש, גם הוא מהשלושה שחזרו להר טוב:

"... עם גמר המסדר היתה השעה 23.05 והיה לנו ללכת כ-25 ק"מ יצאנו מהר טוב ופינינו מערבה לכיוון מטע הזיתים, התקדמנו בשקט בשקט, כמה שאפשר, ומדי פעם היינו צריכים לעצור בגלל הזרקאור של תחנת המשטרה הבריטית. חצינו את הפסים כלפי דרום תוך עקיפת המשטרה, עלינו במקביל לואדי שהולך לכיוון בית גיימאל דרומה, שבו קיים היום הכביש מהר טוב לנתיב ה"ל"ה (הקבוץ). חנינו ליד מעין מים זורמים..."

השלושה שחזרו להר טוב

ליד המעין נקע אחד הבחורים את רגלו ולאחר מספר נסיונות שלו להמשיך במסע, הוחלט שיש להחזירו להר טוב. המחלקה עברה עוד מספר ק"מ, על האוכף שמצפון לבית גיימאל ואז נקבעו שני המלווים ויחד שלושתם נפרדו מהמחלקה ופנו חזרה להר טוב. כל זאת בשעה 01.00 במקום המושב זנוח כיום (נ.צ. 1505/1266), לאחר שעברו

מוכתאר ג'בע מצביע לעבר מקום הקרב

לאחר פרדת הפצוע ושני המלואים — נ.צ. 1505/1266 — המשיכו ה"ל"ה בדרכם דרומה בתוך ואדי זנוח. הם התקדמו בשביל האלה דרומה (לאחר פניית הואדי מזרחה) ונכנסו לעמק האלה בצידו הצפוני מזרחי, למרגלות הכפר הערבי הגדול, **בית נטיף**. הקיפו את הגבעות המזרחיות הסוגרות על עמק האלה, מצידן המערבי (על גבעות אלו יושבים כיום הישובים אביעזר, רוגלית ונוה מיכאל). ופנו מזרחה בואדי **ג'דור** הנשפך לעמק האלה בצידו הדרומי מזרחי. בתוך הואדי התקדמו למרגלות **חר' עליון** (משם, כך טוען דוגין בעדותו, נתגלו לראשונה לערבים משכימי קום) עד מזלג הואדיות שלרגלי **ראס חאסן** (נ.צ. 1186/1543). בנקודה זו נפגשים ואדי **חלואס (חלושה)** — המוביל לתוך צוריק, עם ואדי **שאב-א-סייף** — דרכו ניתן לעלות אל האוכף שבין **צוריק לג'בעה** וכך לעבור בין שני כפרים אלו. על פי עדותם של הערבים נתגלתה המחלקה בנקודה זו על ידי רועה ערבי מצוריק, עם אור ראשון, סביב השעה 06.00. הרועה רץ לצוריק והודיע בכפר על תנועת יהודים בשטח. (כנראה שההודעה נמסרה לאברהים אברדיה, מפקד הכנופיות האזורי שישב בצוריק). ה. דוגין מוסר בעדותו, כפי ששמע ביום השבת כשירד

צוריק בשעה 10.00 בערך. אנו מאותתים לכוון מערב בפנסים ובפרוזקטור. כן נורו שתי רקטות ירוקות.
אל: גוש עציון מאת: יששכר — הפלמ"ח ירושלים 16.1.48

"התכנית של התגבורת היתה לצאת מהר טוב לנוע דרומה ואחר כך מזרחה ולהגיע ממערב לרבדים—משואות. לפי תוכנית המסעות הקבועה אל כפר עציון של החטיבה." (החטיבה — הפלמ"ח)
מאת: גוש עציון אל: ירושלים 16.1.48 23.40
"התגבורת עוד לא הגיעה עד השעה 23.40. שלחו מחר בבוקר השכם אוירון לחפוש אחרי החבריה. איננו שומעים יריות בינתיים."

מאת: גוש עציון אל: ירושלים 16.1.48 07.30
"חפשנו את התגבורת כל הלילה ולא מצאנו."
לגוש ולפקוד בירושלים הגיעו רסיסי שמועות על קרב בהרי חברון ועל עשרות הרוגים יהודים. ביום השבת (יום שלאחר הקרב — ו' שבט תש"ח — 16.1.48) יצא כח מהר"טוב במטרה לפרוץ דרך ולגלות את המחלקה האבודה. הכח נתקל באש אויב עזה ולא הצליח להתקדם דרומה. האנשים חזרו להר"טוב עם הרוג נוסף ומספר פצועים. באותו יום יצאו חוליות גם מגוש עציון לכוון מערב, אך הם לא גילו דבר בשטח הקרוב לגוש. כמו כן הצטרף למחפשים מטוס סיור זעיר — "פרימוס" שסרק את השטח מן האויר וגם הוא שב בלי כל ידיעות נוספות. עקבות המחלקה נעלמו ואינם!

מברקים:

אל: גוש עציון מאת: האוירון 16.1.48 16.30
"... אנו הולכים לחפש את המחלקה. אם נמצא משהוא נודיע לכם."

אל: גוש עציון מאת: הפקוד — ירושלים 17.1.48
"זה עתה הגעתנו הידיעה כי 35 גויות נמצאות על השביל בין הכפרים צוריק וג'בעה."

"... **איומים וגדולים ואצים לעזרה**..."

מתוך חקירה שנערכה בין האנשים שהיו קשורים למח"לקה בשעות האחרונות, חומר ארכיוני, חקירת ערבים בכפרי הסביבה ועדותו של מי שהיה מפקח משטרת חברון הבריטית באותם ימים — ה. דוגין, מצטיירת התמונה הבאה:

ה. דוגין בחברת הורי ה"ל"ה וחברי גוש עציון — תש"ל

לצוריק לחפש את הגופות :

"... הם הגיעו לאזור צוריק בשעות המוקדמות של הבוקר. באותו זמן יצאו שתי נשים ערביות מצוריק לקושש זרדים והם ראו שני סירים מקבוצת ה"ל"ה. כשנפגשו אמרו הבחורים שהם מה"ערב הגנה" הנשים הפילו את הזרדים לארץ, חזרו לכפר וספרו את כל העניין."

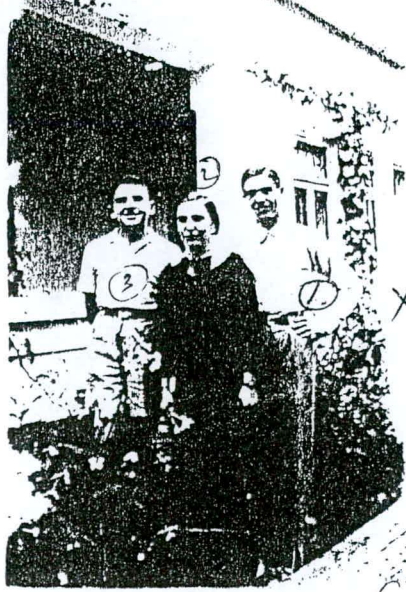
ה"ל"ה המשיכו בדרכם במעלה ואדי שאבי-אסיף, אל האוכף שבין צוריק לג'בעה. עם אור היום נתגלו במעלה הואדי בשלוחת קורנט אל גורון (בערך ב"נצ. 1554/1195). כאן החל הקרב. המחלקה המשיכה צפונה והתפצלה תוך כדי תנועה לשתי קבוצות ובחיפוי הדדי חצו את הרכס לכוון ואדי עציונה במגמה להגיע אל הרכס הגבוה שמצפון לוואדי עציונה.

"... לא בגדנו..."

סיכויי הצלחת המבצע היו עתה מוטלים בספק רב. המחלקה הקטנה יחסית, נתגלתה עמוק בלב שטח אויב, בלא מכשיר קשר ובלא כל סיכוי נראה לעין להזעיק עזרה מבחוץ. תוך זמן קצר נתפסו כל הרכסים סביב על ידי

צ'ט - אַדקל אַיך ~~אַדקל~~ גאָר האָט אַלס דוּקאָן גיט 12
ס. - סימא וואָס

הגאון ר' יצחק ב"ר אברהם - ז"ל
נפ' ב' כסלו 1327 - פ"ד אהרן מנחם
ד' 237

[illegible]

③ אלהי הולך בלילה
והלילה

המלך יצחק בן יוסף המלך
שלמה המלך

מכר
הקצו המנע על בעלותי
לכבר אל אלהי יא חסד

היום יום טוב
מחולל

71